

Proměna Verneřicka v důsledku vysídlení německého obyvatelstva a znovuosídlení lokality slovanským obyvatelstvem

Bakalářská práce

Studijní program:

B1301 Geografie

Studijní obory:

Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové)

Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Romana Primusová

Vedoucí práce:

Mgr. Kateřina Portmann, Ph.D.

Katedra historie

Zadání bakalářské práce

Proměna Verneřicka v důsledku vysídlení německého obyvatelstva a znovuosídlení lokality slovanským obyvatelstvem

Jméno a příjmení: **Romana Primusová**
Osobní číslo: P18000296
Studijní program: B1301 Geografie
Studijní obory: Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové)
Historie se zaměřením na vzdělávání
Zadávací katedra: Katedra historie
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je, na základě analýzy pramenů dokumenty ze Státního okresního archivu Děčín, kroniky města Verneřice uložené na Městském úřadě Verneřice, dobové fotografie ze soukromého archivu paní H. Primusové a rozhovory vedené prostřednictvím metody orální historie a jejich komparace s informacemi z odborné literatury zpracovat příspěvek k proměně pohraničí po druhé světové válce.

Konkrétně se zaměřím na analýzu situace ve městě Verneřice, a to především v kontextu dvou kontinuálně probíhajících procesů, vysídlení obyvatel považovaných za Němce a znovuosídlení lokality osobami slovanského původu.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

Prameny:

Státní okresní archiv Děčín.
Městský úřad Verneřice – kroniky města.
Soukromý archiv paní H. Primusové – dobové fotografie.
Rozhovory – metoda orální historie.
Dobový tisk.

Literatura:

ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2.

DVOŘÁK, Tomáš, David KOVAŘÍK a Adrian VON ARBURG. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská 2010. ISBN 978-80-86488-70-7.

FAJMON, Hynek, Kateřina HLOUŠKOVÁ a kol. *Konec soužití Čechů a Němců v Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-065-9.

FERTEK, Tomáš, Ivan DEJMAL a Miroslav BAŠE. *Proměny sudetské krajiny* Praha: Český les, 2006. ISBN 80-86125-75-2.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista – Retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.

GLASSHEIM, Eagle. *Očista československého pohraničí*. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0.

JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2000, č. 4, s. 18-22.

JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 14-25.

MRŇKA, Jaromír. *Limity lidskosti: Politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944-1946*. Praha: Ústav pro výzkum totalitních režimů, 2019. ISBN 978-80-88292-31-9.

ROUBAL, Ondřej: *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, Praha: Professional Publishing, 2013. ISBN 978-80-7431-130-7.

SCHOLL-SCHNEIDER, Sarah, Miroslav SCHNEIDER, Matěj SPURNÝ: *Sudetské příběhy: vyhnanci, starousedlíci, osídlenci*, Praha: Antikomplex, 2010. ISBN 978-80-904421-0-8.

SPURNÝ, Matěj: *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*, Praha, Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9.

STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. ISBN 80-85241-29-3.

VON ARBURG, Adrian, Tomáš STANĚK (ed.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do roku 1945*. Středokluky: Zdeněk Susa. 2010. ISBN 978-80-86057-66-8.

VON ARBURG, Adrian, Tomáš STANĚK (ed.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osídlování*, Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2.

Vedoucí práce:

Mgr. Kateřina Portmann, Ph.D.
Katedra historie

Datum zadání práce: 16. prosince 2019
Předpokládaný termín odevzdání: 16. prosince 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 16. prosince 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

15. července 2021

Romana Primusová

Poděkování

Velký dík patří Mgr. Kateřině Portmann, Ph. D., která mě vedla po celou dobu vytváření této bakalářské práce. Podělila se se mnou o cenné rady, zkušenosti a informace, díky čemuž mohla práce vzniknout a rozvíjet se. Poděkovat bych také chtěla zaměstnancům Státního okresního archivu v Děčíně a Městského úřadu Verneřice. Dále bych také chtěla velmi poděkovat všem pamětníkům, kteří se podělili o své zkušenosti, zážitky i fotografie.

Anotace

Po skončení 2. světové války v roce 1945 začaly na území Československa procesy odsunu německého obyvatelstva ruku v ruce s procesy osídlování především pohraničních oblastí československým obyvatelstvem. Nucený odchod německy mluvícího obyvatelstva za hranice československého státu a návrat pohraničí tzv. „slovanskému živlu“ probíhal v několika etapách. Tato bakalářská práce chce tyto procesy konkretizovat a přiblížit za pomoci analýzy, komparace a syntézy pramenů a odborné literatury na příkladu města Verneřice a jeho obyvatelích.

Klíčová slova: odsun německého obyvatelstva, osídlování československým obyvatelstvem, Verneřice, proměna oblasti, pamětníci

Annotation

After the end of World War II in 1945, the processes of expulsion of the German population began hand in hand in Czechoslovakia with the processes of settlement of mainly border areas by the Czechoslovak population. The forced departure of the German-speaking population beyond the borders of the Czechoslovak state and the return of the border to the so-called "Slavic element" took place in several stages. This bachelor's thesis wants to concretize and approach these processes with the help of analysis, comparison and synthesis of sources and literature on the example of the city of Verneřice and its inhabitants.

Key words: expulsion of the German population, colonization by the Czechoslovak population, Verneřice, area transformation, witnesses

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	10
Úvod.....	11
1 Kritika pramenů a literatury.....	13
1.1 Prameny.....	13
1.2 Literatura.....	14
2 Situace v ČSR po druhé světové válce.....	16
3 Verneřicko během procesu vysídlení po 2. světové válce.....	21
3.1 Verneřicko během 2. světové války.....	21
3.2 Po 2. světové válce.....	24
3.2.1 Postava Bedřicha Cermana.....	25
3.3 Osud lidí německé národnosti na Verneřicku po 2. světové válce.....	27
4 Verneřicko během procesu osídlení pohraničí po 2. světové válce.....	34
4.1 Noví obyvatelé Verneřic.....	34
4.2 Životní podmínky osídlenců na Verneřicku.....	36
4.3 Krátké soužití nově příchozích osídlenců s dosud nevysídlenými lidmi označenými za Němce.....	39
4.4 Kulturní život nových přistěhovalců.....	40
4.5 Politický život nově příchozích přistěhovalců.....	41
5 Důsledky pro Verneřicko, vyplývající z obou souběžně probíhajících procesů vysídlení a osídlení v druhé polovině 40. let 20. století.....	43
5.1 Složení obyvatelstva.....	43
5.2 Společné aktivity a tradice.....	45
5.2.1 Politická scéna.....	46
5.3 Struktura obchodu a živností, pracovní příležitosti.....	46
5.4 Celkový vzhled oblasti.....	48
5.4.1 Domy, hospodářství, továrny a podniky.....	49
5.4.2 Sakrální stavby.....	50
5.4.2.1 Gottesberg.....	51
5.4.3 Hřbitov.....	52
5.4.4 Železniční trať.....	53
5.5 Zhodnocení oblasti Verneřicka z dnešního pohledu.....	53
Závěr.....	55
Seznam použitých zdrojů.....	58
Přílohy.....	63

Seznam použitých zkratk

atd. – a tak dále

č. – číslo

ČSR – Československá republika

ha – hektar

CHKO – chráněná krajinná oblast

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KSČ – Komunistická strana Československa

MNV – místní národní výbor

MSK – místní správní komise

MŠ – mateřská škola

např. – například

něm. – německy

ONV – okresní národní výbor

OSK – okresní správní komise

SK – sportovní klub

sv. – svaté

tzv. – tak zvaný

ZŠ – základní škola

Úvod

S okupací Československa byla spojena řada migračních procesů, které vedly k dočasné či trvalé ztrátě původních domovů mnohých obyvatel. Jedním z důsledků války, která svou brutalitou neměla v dějinách zatím obdoby, se stal i transfer téměř tři miliónů osob považovaných za Němce a Němky převážně do okupačních zón zdecimovaného Německa. S procesem vysídlení, který probíhal v několika fázích, byl spojen proces slovanského znovuosídlení pohraničí. Jedním z hlavních cílů státní politiky se stalo vytvoření národnostně homogenního Československa. Prezident Beneš i většina politické reprezentace doufala, že tímto krokem bude situace ve státě stabilizována a zároveň se předejde i mnoha problémům.¹

Jak již bylo uvedeno, v Československu současně s odsunem německy mluvícího obyvatelstva probíhal paralelně proces osídlení těchto nově uvolněných oblastí primárně československým obyvatelstvem. Oba procesy probíhaly tedy kontinuálně. Provázány byly institucionálně i personálně a měly přispět i k minimalizaci chaosu v pohraničí. Novým osídlencům byl přidělen do správy tamní majetek, se kterým měli náležitě hospodařit a všichni se svou pílí měli zasloužit o opětovný rozvoj. K tomu ne vždy došlo. Pohraničí se logicky stalo lákavou nabídkou především pro slabší sociální vrstvy a mladé bez dostatečné zkušenosti. Vedle osob, které sem cíleně dorazily s vidinou zisku majetku bez plánu trvale zůstat, nebyly zkrátka další vybaveny dostatečnými schopnostmi a znalostmi. Zároveň v prvních týdnech po válce docházelo v těchto oblastech ve výrazné míře k patologickým jevům jako násilí na dosud nevysídleném německy mluvícím obyvatelstvu, drancování a ničení zdejšího movitého i nemovitého majetku. Nový život se do vysídlených lokalit vracel pozvolna. Pozitivní trend byl následně zastaven a zkomplikován v důsledku převzetí de facto monopolu moci ve státě Komunistickou stranou Československa v únoru roku 1948. V tomto kontextu je vhodné říci, že pohraniční oblasti patřily po celé období tzv. třetí republiky mezi stěžejní opory KSČ.²

1 CUHRA, Jaroslav, Jiří ELLINGER, Adéla GJURIČOVÁ a Vít SMETANA: *České země v evropských dějinách*. Praha, Lítomyšl, Paseka, 2006. ISBN 80-7185-794-7. s. 156-157

2 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 39-42

Cílem této práce je charakterizovat proces vysídlení a znovuosídlení na příkladu obce Verneřice v Ústeckém kraji. Hlavní otázky, které je tedy nutno si v této práci klást, jsou: Jak probíhal odsun německy mluvícího obyvatelstva na Verneřicku v letech 1945 a 1946? Jaký průběh mělo také paralelně probíhající osídlení Verneřicka novými přistěhovalci? Jaké důsledky oba procesy na zdejší oblast měly? Jakou proměnou Verneřice, jejich okolí a obyvatelé prošli? Měla tato proměna poté vliv na další vývoj a budoucnost obce?

Lokalita Verneřic nebyla vybrána náhodně. Ve Verneřicích žili moji prarodiče z otcovi strany a dodnes ještě žijí prarodiče z matčiny strany. Já jsem zde tudíž strávila velkou část dětství a dospívání. Už v té době mě začala zajímat historie Verneřic a přilehlého okolí – nejvíce mi vždy imponoval hřbitov, a to především jeho starší poničená část, kde jsou náhrobky původního německy mluvícího obyvatelstva. Jelikož prarodiče z otcovi strany vlastnili ve Verneřicích dům, který před rokem 1945 patřil následně vysídleným obyvatelům Verneřic, dalo se na půdě či ve starých skříních najít občas i něco zajímavého jako jsou např. staré noviny či plakáty. Postupem času jsem začala také zjišťovat, že je celá oblast Verneřicka poněkud odříznutá od zbytku okresu a vidět je to hned na několika městských částech Verneřic jako jsou např. Loučky či Rychnov, které jsou svou zástavbou poněkud odlišné např. od samotných Verneřic. Zájem o tuto oblast, který vznikl přes osobní pouto k Verneřicím mě nakonec dovedl až k vytvoření této práce.

1 Kritika pramenů a literatury

1.1 Prameny

Mezi hlavní zdroje této bakalářské práce patří především listiny úředního charakteru uložené ve Státním okresním archivu Děčín.³ Jedná se o dokumenty z archivního fondu Městského národního výboru Verneřice především z let 1945 a 1946, jež byly vydávány především úředními institucemi jako Okresní správní komise v Děčíně, Místní správní komise ve Verneřicích, Místní národní výbor ve Verneřicích, Okresní národní výbor v Děčíně, Ministerstvo vnitra atd. Tyto úřední listiny se týkaly např. evidování počtu německy mluvících obyvatel, nařízení o odsunu jednotlivých obyvatel, žádosti o udělení výjimky z transportu, udělení povolení pro německy mluvící obyvatele pro dobrovolný odchod z Československa, evidence počtu nově přistěhovalých československých obyvatel atd. Ve Státním okresním archivu v Děčíně byly také mezi listinami úředního charakteru uloženy dopisy (většina od občanů Verneřic). Všechny tyto podklady dopomohly ke konkretizaci procesů vysídlení německy mluvícího obyvatelstva a následného osídlení novými přistěhovalci právě v místě obce Verneřice a jejího okolí.

Důležitým a přínosným pramenným zdrojem jsou také rozhovory s pamětníky, které musely být vedeny kvůli světové pandemii Covidu-19 především prostřednictvím emailové korespondence nebo prostřednictvím telefonních hovorů. Metodologicky jsem se opírala především o publikace od Miroslava Vaňka.⁴ Všechny informace a poznatky získané tímto způsobem byly podrobeny kritické analýze. Pamětníci poskytli nejen své výpovědi a vzpomínky, ale také fotografie a dokumenty ze svých osobních archivů – především osobní archiv Heleny Primusové, která je vnučkou jedněch z prvních československých přistěhovalců, kteří přišli v roce 1945 nově osídlit Verneřicko a Horsta Peissiga, který byl spolu s rodiči v roce 1946 z Verneřic vysídlen jakožto osoby německé národnosti.⁵

3 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989

4 VANĚK, Miroslav a kol.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.; VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-045-8

5 Rozhovor s H. Primusovou ze dne 7. listopadu v Ústí nad Labem a její osobní archiv fotografií a dokumentů; Korespondence s H. Peissigem ze dne 15. prosince 2020 v Liberci a jeho osobní archiv fotografií a dokumentů

1.2 Literatura

Ke zpracování tématu bakalářské práce bylo využito hned několik odborných titulů. Práce se zabývá proměnou Verneřicka v důsledku dvou souběžných procesů v Československu po 2. světové válce. Obecné a hlubší poznatky o procesu vysídlení německy mluvícího obyvatelstva z Československa byly v této práci zpracovány především za pomoci monografie Eaglea Glassheima *Očista česko-slovenského pohraničí*⁶ a kolektivní monografie *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*⁷ od Adriana Von Arburga a Tomáše Staňka. Z kolektivní monografie „*Nechtění*“ *spoluobčané*⁸ od Jaroslava Pažouta, Kateřiny Portmann (eds) byla stěžejní především studie „*Jednou Němec. Vždycky Němec.*“ *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po druhé světové válce* od Kateřiny Portmann.

Dalším hlavním tématem je znovuosídlení Verneřicka novými, především československými, obyvateli. Pro toto téma byla zvolena především rozsáhlá monografie „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“⁹ od Andree Wiedemanna, jež komplexně obsáhla i širší problematiku celého znovuosídlení především pohraničních oblastí. Dalším odborným titulem, který byl v této práci použit, je kolektivní monografie *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*¹⁰ od Františka Čapky, Lubomíra Slezáka a Jaroslava Vaculíka. Tato práce je doplněna také o přílohy, kde lze nalézt např. znění zákonů, jež významně upravovaly poměry v Československu pro lidi s německou národností, tematické mapy území dnešní České republiky, zobrazující např. strukturu obyvatelstva v roce 1945 atd.

Významným zdrojem pro tuto práci, který poskytuje konkretizované informace k oblasti Verneřic a okolí po roce 1945, je sborník okresního muzea v Děčíně *Děčínské*

6 GLASSHEIM, Eagle: *Očista česko-slovenského pohraničí*. Praha, Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0

7 VON ARBURG, Adrian, Tomáš STANĚK: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Duben-srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. Středokluky, SUSA, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2

8 PAŽOUT, Jaroslav, Kateřina PORTMANN (eds): „*Nechtění*“ *spoluobčané: Skupiny obyvatel perzekvovaných či marginalizovaných z politických, národnostních, náboženských i jiných důvodů v letech 1945-1989*. Praha, Liberec, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-7494-421-5

9 WIEDEMANN, Andreas: „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4

10 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2

vlastivědné zprávy, odkud byly vybrány dva příspěvky na téma *Verneřicko 1945-1990*¹¹ od Petra Jozy, který čerpal především z archivních záznamů.

Obecné poznatky, jež pomohly téma lépe pochopit a ještě více zasadit do souvislostí, byly zpracovány např. podle knih *Biografická identita v pohraničí*¹² od Ondřeje Roubala, *Hvězdy nad Krušnohořím*¹³ od Martina Veselého nebo *České země v evropských dějinách*¹⁴ od Jaroslava Cuhry a spol. Celkový seznam pramenů a literatury je uveden na konci práce.

11 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1; JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2000, č. 4

12 ROUBAL, Ondřej: *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. Praha, Kamil Mařík - Professional Publishing, 2013. ISBN 978-80-7431-130-7

13 VESELÝ, Martin: *Hvězdy nad Krušnohořím: Letecká válka nad severozápadními Čechami 1944-1945*. Praha, Naše Vojsko, 2005, ISBN 80-206-0793-5

14 CUHRA, Jaroslav, Jiří ELLINGER, Adéla GJURIČOVÁ a Vít SMETANA: *České země v evropských dějinách*. Praha, Litomyšl, Paseka, 2006. ISBN 80-7185-794-7

2 Situace v ČSR po druhé světové válce

Dne 8. května roku 1945 končí v Evropě 2. světová válka a mimo jiné se obnovuje Československá republika (státní hranice se oproti těm předválečným pozměnily díky odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu). Nově obnovený stát okamžitě musí a také chce začít řešit „německou a maďarskou otázku“, jakožto problém dvou národů, jež rozpoutaly 2. světovou válku (v případě občanů německé národnosti) či byly aktivními spojenci nacistického Německa (v případě Maďarska).¹⁵

Hlavním motivem pro vystěhování těchto občanů z ČSR (především německé národnosti) bylo neopakování chyby po 1. světové válce, kdy se národnostní složení a pnutí v nově vzniklém státu řešilo poněkud nepragmaticky (např. za pomoci jazykového zákona či povinného uvedení národní příslušnosti ve sčítacích listech). Později přispěla k dalšímu odcizování se „Čechoslováků“ a „Němců“ také globální hospodářská krize. V důsledku toho se Československá republika a její občané dostali až k událostem v Mnichově na konci září v roce 1938. Státní politika se zaměřila především na vytvoření homogenního státu Čechů a Slováků.¹⁶ Dostí používanou frází mezi civilním obyvatelstvem, ale i v politických kruzích (zvláště ve výročích komunistické strany a jím kontrolovaného Rudého práva), kterou mohl být odsun německy mluvících obyvatel ospravedlnován, byl výrok o Bílé hoře. Události, které bitva na Bílé hoře rozpoutala (prohra stavovského „českého“ vojska a výhra habsburské „německé“ armády a s tím spojená následná germanizace a trestání českých vzpurných stavů), byly brány jako křivda učiněná tehdejší cizí šlechtou, kdy tito kolonizátoři zabavovali českou půdu, jež měla být v jejich područí dalších 300 let. Proces vysídlení Němců v Československu po 2. světové válce tak měl být jen nápravou těchto špatných a nespravedlivých poměrů a omylů.¹⁷

Otázka kolem německy mluvícího obyvatelstva v ČSR se v politických kruzích v exilu řešila už během války.¹⁸ Zpočátku se hledaly jiné alternativy než úplné odsunutí

15 CUHRA, Jaroslav, Jiří ELLINGER, Adéla GJURIČOVÁ a Vít SMETANA: *České země v evropských dějinách*. Praha, Litomyšl, Paseka, 2006. ISBN 80-7185-794-7. s. 147- 149.

16 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 41.

17 GLASSHEIM, Eagle: *Očista česko-slovenského pohraničí*. Praha, Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0. s. 68.

18 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 41.

německého obyvatelstva – odsun totiž tehdy neměl ještě mezinárodní podporu konečných spojenců a to především Velké Británie a Sovětského svazu. Názory na tuto věc se ovšem změnily po bitvě o Anglii, poté po napadení Sovětského svazu a také od druhé poloviny 2. světové války, kdy si spojenecká vojska začínala připisovat čím dál tím častěji úspěchy v bojích proti německému nepříteli a jeho spojencům.¹⁹ Domácí odboj a českoslovenští občané Protektorátu také dávali jasně v průběhu konfliktu najevo, že si čím dál tím více přejí striktní řešení národnostních poměrů a totiž tedy většinové vysídlení „Němců“. Proto už v roce 1945 bylo jasně rozhodnuto, že bude proveden většinový odsun občanů německé národnosti (především z Čech, Moravy a Slezska) – „maďarská otázka“ týkající se především Slovenska byla řešena poměrně jinak a mírněji.²⁰ Tvář odsunu občanů s německou národností se stal pro mnoho lidí sám prezident Edvard Beneš, jak dokazují také výpovědi pamětníků té doby: „*Benešův plán na vyhoštění Němců byl vypracován již v roce 1941. Pozdější vítězné mocnosti s tím souhlasily v roce 1944.*“²¹ Nejenom E. Beneš, ale i mnoho dalších politiků a funkcionářů svými veřejnými výroky hlásali kompletní vysídlení německého obyvatelstva z Československa kvůli honbě za národnostně homogenním státem. Díky „nešťastně“ voleným výrazům v těchto prohlášení (např. „očista, nekompromisně vylikvidovat, očista pohraničí, nepovažovat Němce za lidi, vyčistit od Němců...“) mohli politici podněcovat až k násilnostem proti Němcům, což se pak také především v době tzv. divokého odsunu (v roce 1945) dělo. Byl to odraz toho, že už je nemožné dál spolu soužit. Často pod taktovkou kontroverzních revolučních gard či jiných ozbrojených formací.²² Tato krátká, ale velmi násilná etapa neorganizovaných odsunů německého obyvatelstva je dodnes černou skvrnou českých i slovenských dějin.

Období od konce války do 28. října 1945 je období prozatímního zákonodárství, které bylo charakteristické vydáváním dekretů prezidenta republiky (známé jako „Benešovy“ dekrety). Tyto dekrety se týkaly mimo jiné právě i otázky německy mluvícího obyvatelstva v Československu, jejich majetku, občanství a práv, ale také uspořádání a organizace nového osídlení pohraničních oblastí. Konkrétně to byly např.

19 GLASSHEIM, Eagle: *Očista česko-slovenského pohraničí*. Praha, Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0. s. 65.

20 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 41.

21 Z korespondence s pamětníkem H. Peissigem.

22 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 44-45.

dekrety č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa²³, dekret č. 27/1945 Sb. o jednotném řízení vnitřního osídlení²⁴, dekret č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci²⁵ nebo dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. Nutno dodat, že v dekretu č. 33/1945 Sb., který mimo jiné zbavoval německy mluvící obyvatele československého občanství, nebylo nijak vymezeno, kdo má být považován právě za osobu německé, maďarské, české či slovenské národnosti.²⁶ Byl také legislativně zaveden pojem „státně nespolehlivá osoba“. Díky tomuto označení mohla být tedy zhruba třetina tehdejšího obyvatel Československa vystavena různým restrikcím a represím.²⁷

Oficiálně žádný „Benešův dekret“ nenařizoval transfer německé menšiny z ČSR. Odsun proběhl na základě článku XII postupimské konference a nařízení Spojenecké kontrolní rady ze dne 20. listopadu 1945.²⁸ Dohoda na Postupimské konferenci neorganizované a neplánované vyhánění Němců z ČSR zpomalila, avšak nezastavila. Československá vláda tedy nadále vědomě porušovala mezinárodně přijaté stanovisko, že odsun bude probíhat lidsky a spořádaně.²⁹ Za tyto počiny byly na Československo uvaleny mezinárodní sankce. Do konce roku 1945 bylo z Československa vysídleno odhadem asi 800 000 osob považovaných za Němce.³⁰ Tzv. organizovaný odsun započal

23 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 239.

24 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 244-245.

25 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 246-249.

26 PAŽOUT, Jaroslav, Kateřina PORTMANN (eds): „Nechtění“ spoluobčané: Skupiny obyvatel perzekvovaných či marginalizovaných z politických, národnostních, náboženských i jiných důvodů v letech 1945-1989. Praha, Liberec, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-7494-421-5. s. 32

27 VON ARBURG, Adrian, Tomáš STANĚK: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Duben-srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. Středokluky, SUSA, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2. s. 84-85

28 CUHRA, Jaroslav, Jiří ELLINGER, Adéla GJURIČOVÁ a Vít SMETANA: *České země v evropských dějinách*. Praha, Litomyšl, Paseka, 2006. ISBN 80-7185-794-7. s. 149-150.

29 PAŽOUT, Jaroslav, Kateřina PORTMANN (eds): „Nechtění“ spoluobčané: Skupiny obyvatel perzekvovaných či marginalizovaných z politických, národnostních, náboženských i jiných důvodů v letech 1945-1989. Praha, Liberec, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-7494-421-5. s. 29-30

30 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 83

v lednu 1946 a do konce tohoto roku bylo vysídleno do sovětské a americké okupační zóny v Německu přes 2 miliony lidí. Celkové číslo se tedy pohybuje kolem 3 milionů lidí vysídlených z Československa během necelých dvou let.³¹ Odhaduje se také, že počet úmrtí spojených s tzv. divokým odsunem, který trval do konce r. 1945, se pohybuje kolem 15 000 – 30 000 osob.³²

V průběhu procesu vysídlování obyvatel německé a maďarské národnosti započal druhý proces, časově a organizačně souběžný, a to osídlování především uvolněných pohraničních oblastí ČSR zejména Čechy a Slováci³³ (tzv. osídlování „*slovanským živlem*“).³⁴ Pohraničí, jako v minulosti „problémová“ část státu s vysokou koncentrací německé menšiny, mělo být očištěno a s příchodem nových obyvatel československé národnosti se mělo do budoucna zabránit opakování se událostí na konci 30. let, kdy především obyvatelé z pohraničí podporovali německé politické strany a jejich snahy. Byla zřízena speciální Osídlovací komise, jež měla za úkol dohled nad tímto přílivem nových obyvatel, zejména tedy do oblastí bývalých Sudet.

Další vlivnou institucí v osídlovací politice bylo ministerstvo zemědělství. Politické strany se shodly, že přistěhovalci do pohraničí mají být pečlivě vybíráni a mají to být ti nejlepší, co společnost může nabídnout. Mělo se zabránit staré praxi, kdy k hranicím byli posíláni lidé žít a pracovat za trest. Tito lidé museli být pracovití, sociálně a národnostně spolehliví (apelovala na to především KSČ), protože jim byl dán důležitý úkol – museli obnovit výrobu ve zdejších továrnách a podnicích, zajistit mír v této oblasti a chránit státní hranici. Politici počítali nejen s občany z vnitrozemí, ale také s navrácením Čechoslováků ze zahraničního exilu či zajetí (tzv. reemigranti a repatrianti) – právě tito lidé měli být vhodnými kandidáty na post novoosídlenců československého prostoru u státních hranic.³⁵ Ne vždy byl ale o osídlení pohraničních oblastí z řad československého obyvatelstva takový zájem – zejména jednalo-li se o menší obce nacházející se dál od větších měst. Tato místa měla potíže s tím, že se zde

31 GLASSHEIM, Eagle: *Očista česko-slovenského pohraničí*. Praha, Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0. s. 64-65.

32 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 241

33 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 5.

34 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 46.

35 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 45-46.

nacházela např. poškozená infrastruktura, bylo zde těžké najít zaměstnání jinde než v oblasti zemědělství, obec ležela v těžko přístupném terénu a další úskalí představoval nedostatek pracovní síly a odborníků – tyto zástavby, dost často vesnického starousedlého charakteru, byly obývány už po několik generací především občany německé národnosti, jež zde žili, pracovali, vychovávali své děti, a kteří zároveň byli ale do konce roku 1946 většinou vysídleni za hranice ČSR. To působilo velké existenční problémy pro nově příchozí, protože k dané krajině a prostoru neměli citové ani sociální vazby, chyběli jim i např. znalosti v oblasti zemědělství a hospodaření s vlastním majetkem a dost často jim ani neměl kdo pomoci či poradit. Mezi novoosídlenci byli lidé primárně z nižších sociálních vrstev, mladí lidé nebo kombinace obojího dohromady.³⁶

³⁶ ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 49-54

3 Verneřicko během procesu vysídlení po 2. světové válce

Jedno z míst, které bylo tradičně většinou obydleno německým obyvatelstvem je město Verneřice (německy Wernstadt) v Ústeckém kraji, spadající dnes do okresu Děčín. Ani tomuto místu se nevyhnulo po roce 1945 odsunutí většiny zdejších usedlíků za hranice ČSR a přistěhování se nových obyvatel. Z tohoto města a jeho okolních obecních částí bylo na konci roku 1946 v součtu odsunuto více než 2 000 lidí.³⁷ Obecně mezi takto vysídlenými lidmi německé národnosti z Československa byly převážně ženy, děti a staří lidé, protože muži byli buďto zabiti ve válce, jíž se museli povinně účastnit nebo setrvali nadále v různých zajateckých táborech po celé Evropě.³⁸

3.1 Verneřicko během 2. světové války

Verneřice evidovaly v květnu v roce 1945 celkem 314 domů a necelých 1 400 obyvatel (k 1. lednu 1945 bylo ve Verneřicích vykázáno 1 375 stálých obyvatel – z toho 8 Čechů a 1 367 Němců)³⁹ plus se zde nacházelo od listopadu roku 1944 900 dočasně umístěných německých uprchlíků, především ze Slezska. Tito lidé byli ubytováni v prostorách základní školy, takže od této chvíle bylo přerušeno vzdělávání místních dětí.⁴⁰ Pamětník H. Peissig uvedl: „*Také v našem bytě jsme přijali dvě ženy ze Slezska. Prchaly před postupující Rudou armádou. V červnu roku 1945 bylo transportováno kolem tisíce lidí z Verneřic a mezi nimi i všichni naši učitelé. Tehdy jsem definitivně poznal, že škola už na dobro skončila. Ve Strassfurtu jsem poté musel znovu nastoupit do první třídy.*“⁴¹

Tato obec nebyla nijak zásadně poškozena děním 2. světové války - budovy nebyly zničeny a velké ztráty na životech civilního obyvatelstva přímo ve Verneřicích v rámci bojů a střetů tohoto světového konfliktu, se tomuto místu vyhnuly.⁴² Zdejší muži

37 Český statistický úřad: *Počet obyvatel podle výsledků sčítání od roku 1869 v obcích vybraného SO ORP* [online], [vid. 2021-03-19], dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_afPfm=VYSTUPOBJEKT&pvo=SCHIST04obyv&z=T&f=TABULKA&filtr=G%7EF_M%7EF_Z%7EF_R%7EF_P%7E_S%7E_U%7E411_null_&katalog=31674&pvokc=65&pvoch=4202.

38 GLASSHEIM, Eagle: *Očista česko-slovenského pohraničí*. Praha, Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0. s. 71.

39 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

40 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 15. prosince 2020 v Liberci

41 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 15. prosince 2020 v Liberci

42 JOZA, Petr: *Verneřicko v letech 1945-1990, Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 14.

v produktivním věku museli během války narukovat do Wehrmachtu, jakožto Němci a příslušníci Německé říše po rozhodnutí z Mnichova v roce 1938. Tito muži často padli v zahraničí do zajetí a domů se dostávali až po konci války. Pamětník H. Peissig uvedl: *„Můj otec musel v létě 1939 povinně narukovat do armády. Byl v Polsku, Francii a Rusku. Po pěti letech statutu válečného zajatce byl v listopadu v roce 1949 propuštěn a mohl přijet za mnou a maminkou do Strassfurtu. Už nikdy neviděl naše rodné město Verneřice.“*⁴³ Obecně známé mezi zdejšími lidmi je také vyprávění o americkém letounu, jež se měl během druhé světové války účastnit náletů na Ústí nad Labem a během boje měl být sestřelen německým letounem. Jeden z amerických vojáků, který z letounu vyskočil, byl nalezen mrtvý nedaleko Verneřic vedle svého padáku. Tělo i vojákovy osobní věci byly převezeny na četnickou stanici ve Verneřicích a následně předány Standortkommandu SiPo v Děčíně.⁴⁴ Pamětníci a někteří místní věří, že údajně ještě další z amerických letců měl dopadnout v okolí Verneřic, byl zajat a po výslechu byl zabit a údajně zakopán na verneřickém hřbitově. Bylo provedeno i vykopání kosterních ostatků z jednoho vytipovaného starého hrobu, avšak nic neprokázalo to, že by ostatky měly patřit tomuto americkému vojákovu.⁴⁵ Pamětník B. Kučera uvedl: *„V roce 1947 přijeli do Verneřic hledat jeho ostatky 4 američtí vojáci ve voze Jepp a přivezli s sebou bývalého verneřického starostu – ty vojáky jsem viděl na vlastní oči. Starosta byl domucen kopat na hřbitově, pod dozorem amerických vojáků a jistého Cermana, kterého jsem znal. Starosta ani druhý den tělo nenalezl (asi nechtěl) a v noci spáchal sebevraždu ve sklepě místní pošty (oběsil se).“*⁴⁶

Soužití několika málo Čechů a většinových Němců v tomto městě bylo poměrně klidné a to až do období konce 30. let. Pod nátlakem plamenných projevů Adolfa Hitlera, odvysílaných v rádiu, se dne 14. září 1938 rozhodlo několik stovek zfanatizovaných občanů provést tzv. Verneřický puč (hlavními představiteli puče byli: Karl Erb, Josef Redlich, Josef Pieke, Karl Stiaštny, Karl Sandner, Ernst Storch, Karl Wiehan, Otto Klinger, Josef Renftel a jeho syn Josef Renftel, Adolf Brosche a Emil Werner). Zaútočili na místní četnickou stanici, na poštu a na železniční stanici.

43 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 15. prosince 2020 v Liberci

44 VESELÝ, Martin: *Hvězdy nad Krušnohořím: Letecká válka nad severozápadními Čechami 1944-1945*. Praha, Naše Vojsko, 2005, ISBN 80-206-0793-5. s. 76-77

45 Josef Mužik vykopal hrob. *Českolipský deník.cz* [online], 24. října 2007 [vid. 2021-03-15], dostupné z: https://ceskolipsky.denik.cz/zpravy_region/muzik_20071024.html.

46 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

Důvodem měla být obava zdejších obyvatel o svou bezpečnost, a proto požadovali po četnících vydání zbraní ze skladu. Avšak na této stanici žádné zbraně nebyly. Dav na to nebral ohledy a začal několika vodními děly z hasičských vozů stříkat do stanice, aby strážci zákona nemohli opěťovat palbu. Vše nakonec skončilo bez krveprolití – nejdříve byli zajati četníci, kteří se ale dostali posléze na svobodu díky odvaze několika antifašistů, kteří přivolali do Verneřic armádní a četnické posily. Organizátoři a účastníci Verneřického puče, kterým se nepodařilo utéct, byli na chvíli uvězněni, ale v návaznosti na další vývoj a vznik Protektorátu Čechy a Morava a připojení Sudet k Německu, byli propuštěni a za svou činnost dostali od nacistického Německa i vyznamenání („*Medaille zur Erinnerung an den 1. Oktober 1938*“) – to se jim po válce ale stalo osudným. Někteří účastníci puče nakonec skončili před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích (Erb, Wiehan, Storch a Sandner dostali doživotní tresty s 20 lety pobytu v táboře nucených prací, Pieke byl odsouzen k 20 letům tvrdé práce ve věznici Valdice, Klinge odsouzen na doživotí, Kobe dostal 15 let vězení proložené tvrdou prací). Někteří tito provinilci si následně vzali i sami život – buď už v cele zadržení nebo ještě před tím, než je stihli odsoudit.⁴⁷ Na památku tří četníků (Josefa Černého, Františka Cvetlera a Bohuslava Šmejkal) je dnes ve Verneřicích v místě bývalé četnické stanice vyvěšena pamětní deska.⁴⁸ Je na místě zmínit, že instituty lidových soudů vznikly na základě zákonných norem a jejich existence je považována za podstatnou a nezbytnou. Tyto soudy sloužily spíše k odplatě a v jejich lidových tribunálech, které odsuzovaly obviněné i k trestu smrti, zasedali nejen místní obyvatelé a funkcionáři, ale také členové různých násilných revolučních uskupení. Jejich činnost a existence je ale přímo úměrná své době a díky nim byla odsouzena řada reálných provinilců.⁴⁹

Verneřice byly do roku 1945 rušným městem, s pracovními příležitostmi pro místní obyvatele, vzkvétající místo plné kulturních i církevních akcí a správní centrum pro okolní menší obce, jež poskytovalo mnoho potřebných služeb. Ve městě a jeho částech se nacházela budova poštovního úřadu, škola, obecní úřad, kostel sv. Anny

47 KLINOVSKÝ, Petr: The Verneřice Putsch, in: *Securitas Imperii* [online], roč. 18, 2019, č. 2, s. 88-123, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů, [cit. 2021-3-16]. ISSN 1804-1612. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2019/09/SI_35_s88-123.pdf

48 *Spolek pro vojenská pietní místa* [online], 2014 [vid. 2021-03-12], dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3790-vernerice/>.

49 FROMMER, Benjamin: *Národní očista – Retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0. s. 117-119

a kostel Nejsvětější Trojice, pekařství, prodejna obuvi firmy Baťa⁵⁰ a ševcovská dílna, prodejna klobouků a rukavic, ordinace lékaře, pivovar, mlékárna, četnická stanice, sportovní organizace – např. fotbalový klub, kartáčovna, soukromí zemědělci a jejich hospodářství atd.⁵¹ K tradičním každoročním kulturním akcím můžeme zařadit například pořádání masopustu místními obyvateli, ze kterých se dochovaly i fotografie.⁵²

Rozmach této obce a jejího okolí začal od poloviny 18. století, kdy zde známý podnikatel Leitenberger založil jednu z prvních manufaktur na potiskování kartounových tkanin a poté také přádelnu. Kvůli této průmyslové zástavbě byla do Verneřic zbudována i železniční trať na trase Velké Březno – Ústěk, díky které byly zdejší manufaktury a továrny zásobovány. V nejbližším okolí byla také snaha už od poloviny 19. století o těžbu hnědého uhlí (např. v okolí Příbrami⁵³), ale moderní geologické průzkumy ukázaly, že množství této nerostné suroviny je na tomto místě v tak malém množství a špatné kvalitě, že by se náklady spojené s těžbou nevyplatily.⁵⁴ Zdejší obyvatelé jezdili také na sezónní práce, např. na sběr chmele.⁵⁵ Od 20. století docházelo k postupnému úpadku zdejšího průmyslu a např. i zdejší železnice začala být využívána spíše pro převoz lidí oproti dřívějšímu nákladnímu charakteru. Celý úpadek vygradoval odsunem zdejšího německého obyvatelstva, kdy se poté zdejší prostředí stává spíše zemědělskou krajinou. Je možno také dodat, že celá negativní proměna byla poté ještě dovršena a zpečetěna událostmi v únoru 1948, které zlikvidují zdejší tradiční vazby a mechanismy, osobní a tržní hospodářství atd.⁵⁶

3.2 Po 2. světové válce

V květnu 1945 dorazilo do Verneřic 5 Čechů, kteří ozbrojeni obsadili budovu obecního úřadu. 10. května 1945 dorazily do Verneřic oddíly 2. polské armády. Zmínění Češi převzali s pomocí vojáků správu nad městem a vytvořili prozatímní národní výbor.

50 Příloha č. 1.

51 Korespondence s bývalým starostou Verneřic (s panem. F. Kudrnáčem), ze dne 14. listopadu 2020 v Liberci

52 Příloha č. 2.

53 Příbram je jedna z částí spadající pod obec Verneřice.

54 *Město Verneřice* [online], 2013 [vid. 2021-03-21], dostupné z: <https://m.vernerice.cz/historie-verneric/d-3054>.

55 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 15. prosince 2020 v Liberci

56 *Město Verneřice* [online], 2013 [vid. 2021-03-21], dostupné z: <https://m.vernerice.cz/historie-verneric/d-3054>.

Předsedou tohoto národního výboru se stal Ladislav Erban. Mezi prvotními aktivitami členů prozatímního národního výboru bylo prohledávání domů a bytů za pomoci antifašistů, a to konkrétně německých komunistů a sociálních demokratů. Je tedy patrné, že na počátku se ještě počítá s podílem Němců na správě oblastí právě především v pohraničí, protože na mnoha místech nebyli dosud žádní jiní vhodní Čechoslováci. Zanedlouho se situace ovšem změnila a antifašisté jsou rolí ve správě a politickém životě zbavováni.⁵⁷ Cílem byla prvotní „očista“ města – při prohlídkách byly zabavovány především cennosti.⁵⁸ Výraznou verneřickou postavou celého procesu vysídlení německých obyvatel z Verneřic (až do roku 1946) a zabavování jejich majetku a následné vykonávání přerozdělovacích nařízení, byl Bedřich Cerman.⁵⁹

3.2.1 Postava Bedřicha Cermana

Bedřich Cerman byl evidován jako Čech žijící ve Verneřicích (číslo popisné 84) a jako takový, byl vybrán jako vhodný kandidát na zaměstnance místního úřadu, který byl dobře obeznámen s místními poměry, lidmi i situací. Měl přímo fyzicky pomáhat s procesem vysídlení Němců z Verneřic a následně obstarávat i umístění nově přichozích lidí československé národnosti.⁶⁰ Ihned po válce vedl samozvané milice a společně s dalšími nově přichozími Čechy se nejdříve zajímali o zatčení účastníků tzv. Verneřického puče (něm. Henlein Putsch) ze 14. září roku 1938. Ozbrojenci tehdy zajali verneřické četníky, přednostu poštovního úřadu a učitele.⁶¹ Několik z takto zatčených nepřežilo týrání a hrozné zacházení, což potvrzuje i výpověď pamětníka Horsta Peissiga, a několik dalších nakonec skončilo ve věznici s dlouhým odnětím svobody.⁶² Výpověď pamětníka Horsta Peissiga ohledně vlastní zkušenosti s B. Cermanem: „*Jednoho dne k nám do bytu přišel Bedřich Cerman. Byl vyzbrojen pistolí a gumovou holí. Báł jsem se ho – vypadal jako surový násilník. Doprovázel ho jeden Čech. Tento muž měl být údajně švec a chtěl převzít obchod s obuví, který jsme vlastnili na náměstí,*

57 VON ARBURG, Adrian, Tomáš STANĚK: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Duben-srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. Středokluky, SUSA, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2. s. 45

58 JOZA, Petr: *Verneřicko v letech 1945-1990, Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 14.

59 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 15. prosince v Liberci

60 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

61 BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Praha, Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0605-3. s. 255

62 KLINOVSÝ, Petr: *The Verneřice Putsch*, in: *Securitas Imperii* [online], roč. 18, 2019, č. 2, s. 88-123, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů, [cit. 2021-3-16]. ISSN 1804-1612. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2019/09/SI_35_s88-123.pdf

*společně s ševcovskou dílnou a našim bytem samozřejmě. Cerman nám dal 3 hodiny na odchod z našeho bytu. To, co jsme si mohli vzít s sebou, určil on sám. Museli jsme se přemístit do domu blízko hřbitova, jež byl samozřejmě předem vypleněn. Žili jsem tam do léta 1946.*⁶³

Výpověď pamětníka Bohuslava Kučery o vlastní zkušenosti s B. Cermanem: *„Bedřicha Cermana jsem znal osobně a poměrně i velmi dobře. Potkával jsem ho v hospodě u piva. Musím konstatovat, že Cerman na mě vždy působil takovým křiváckým dojmem.*⁶⁴

4. června 1946 podala Okresní správní komise v Děčíně žádost, aby byl s Bedřichem Cerman okamžitě ukončen pracovní poměr v rámci místního národního výboru, poněvadž bylo údajně zjištěno z archivu v Liberci z listin týkajících se sčítání lidu v roce 1939, že se B. Cerman v těchto dokumentech přihlásil k německé národnosti a uvedl jako aktivně používaný jazyk němčinu. Měl být tudíž považován za Němce a s tím byly spojené určité postupy a důsledky. Místní správní komise města Verneřice dne 13. června 1946 reagovala žádostí o přezkoumání této záležitosti kolem B. Cermana, protože podle ní jsou tyto sčítací listy z roku 1939 nepravé a B. Cerman nikdy takovéto dokumenty nepodepsal – je tedy podle této komise ve Verneřicích národnosti české, což mu bylo i dne 23. května 1946 úředně potvrzeno. Místní správní komise ve Verneřicích žádala také o zaslání originálu sčítacího listu B. Cermana k nahlédnutí a k ověření podpisu, avšak žádosti nebylo vyhověno z důvodu, že o tuto listinu se může žádat pouze písemnou formou s plnou mocí. Podle dokumentu nalezeném v Okresním státním archivu v Děčíně pak MSK vyslala do archivu i pověřené úředníky, aby do tohoto sčítacího listu nahlédly, avšak bylo jim podle všeho řečeno, že v Liberci se žádné sčítací operáty města Verneřice nenacházejí a tudíž nejsou k nahlédnutí.⁶⁵ Ze sčítacích listů z roku 1921 z obce Verneřic (B. Cerman zde minimálně od 2. světové války bydlel až do roku 1982), ale ani z obce Stružnice (dnes okres Česká Lípa), kde se B. Cerman v roce 1909 narodil, nebylo zjištěno, k jaké národnosti byl oficiálně tou dobou přihlášen, protože ani v jednom z nich nebylo příjmení Cerman zaznamenáno.⁶⁶

63 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 15. prosince 2020 v Liberci

64 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

65 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

66 Státní oblastní archiv Litoměřice, Archivní vademecum SOA v Litoměřicích. Sčítací operáty měst Verneřice a Stružnice z roku 1921.

Z výpovědi současných verneřických pamětníků je známo,⁶⁷ že manželka B. Cermana chodila ještě v 80. letech do místní jídelny a špatnou češtinou (proloženou německými výrazy) si zde objednávala pravidelně jídlo. Sám pamětník B. Kučera, kterému bylo v roce 1946 10 let, mluví o Bedřichu Cermanovi jako o sudetském Němci. B. Cerman zemřel v roce 1982.⁶⁸ Závěr tohoto zjištění je tedy takový, že manželé Cermanovi nemuseli opustit po nařčení v roce 1946 Československo a tudíž jim bylo československé občanství uznáno. Jak je vidno, tak otázka národnosti není vždy v každém případě zcela jasná a kdo je pro někoho v jedné situaci např. Čechem, může být pro jiného v jistém okamžiku např. Němcem. V mnoha případech je to otázka dvou pojmů, a to občanství a národnosti. Oba termíny jsou rozdílné, avšak v mnoha ohledech se do jisté míry podmiňují. Národní příslušnost je spíše uměle vytvořený pojem, který v reálném prostředí není vždy možné přesně vymezit a přiřadit. I dnes se totiž můžeme setkat s etnicky indiferentními osobami či celými skupinami.⁶⁹ To vše je jistě důvod, proč ani např. v dekretu prezidenta republiky č.33/1945 Sb., který se týkal československého občanství, nebylo jakýmkoliv způsobem vymezeno, kdo se za Němce, Čecha, Slováka, Maďara atd. má považovat a kdo ne.⁷⁰ Každopádně zůstává Cerman velmi kontroverzní postavou událostí kolem odsunu německého obyvatelstva a dodnes o něm verneřičtí pamětníci mluví spíše v negativním slova smyslu.

3.3 Osud lidí německé národnosti na Verneřicku po 2. světové válce

Stejně jako v celé republice, tak i německy mluvící obyvatelé Verneřic byli vystaveni řadě diskriminačních opatření, díky kterým se z nich stali občané druhé kategorie. Po konci druhé světové války byli např. povinně označeni bílou páskou, která určovala jejich národnostní příslušnost. Pro německy mluvící občany byla vyhrazena speciální doba, kdy si mohli jít nakoupit, vyřídít listiny na úřad či poštu či od jaké

67 Výpověď L. Kadlečka a R. Primusové, ze dne 20. ledna 2021 ve Verneřicích

68 Zjištěno z náhrobního kamene ze hřbitova ve Verneřicích.

69 PAŽOUT, Jaroslav, Kateřina PORTMANN (eds): „Nechtění“ *spoluobčané: Skupiny obyvatel perzekvovaných či marginalizovaných z politických, národnostních, náboženských i jiných důvodů v letech 1945-1989*. Praha, Liberec, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-7494-421-5. s. 33

70 PAŽOUT, Jaroslav, Kateřina PORTMANN (eds): „Nechtění“ *spoluobčané: Skupiny obyvatel perzekvovaných či marginalizovaných z politických, národnostních, náboženských i jiných důvodů v letech 1945-1989*. Praha, Liberec, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-7494-421-5. s. 32

hodiny už nesměli vycházet ze svých domovů. Zakázáno také měli opouštět obec bez úředního povolení – museli nahlašovat, kam chtějí jít, proč tam chtějí jít a bylo jim nařízeno, do kdy se mají vrátit. V těchto případech jim bylo také nařízeno, že obec nesmí opustit např. ani na železném kole, ale že se musejí dopravit pěšky.⁷¹

Pro německy mluvící občany se život velmi zkomplikoval, a proto byly vypisovány žádanky o různé výjimky – např. ve Verneřicích pracovala žena německé národnosti na poštovním úřadě a její pracovní doba se kryla s dobou, kdy měli německy mluvící obyvatelé povoleno si jít nakoupit – žena proto žádala o povolení si jít nakoupit ihned po konci pracovní směny, i když už určená doba na nákup pro Němce skončila. Mnoho německy mluvících občanů Verneřic podávalo žádosti na udělení výjimek z transportu – nejčastějším důvodem byl už vysoký věk těchto lidí, kteří žádali o klidné dožití ve své rodné vsi. Starších lidí se také týkaly žádosti o vynětí z transportu např. v případě smíšeného manželství jejich dětí (např. dcera si vzala Čecha a poté mohla zkusit zažádat o výjimku pro své staré rodiče).⁷² Další skupinou, která dostávala výjimku z povinnosti transportu, byli antifašisté⁷³. Statut antifašisty nedostal jen tak někdo – bylo pečlivě zkoumáno, zda jím člověk opravdu je a hlavně jestli jím byl i během války. Nejpočetnější skupina lidí, kteří tento statut dostali, byli lidé, pronásledováni nacisty z politických či rasových důvodů. Dále ti, kteří se aktivně podíleli na odporu proti nacismu (např. němečtí sociální demokraté, komunisté či příslušníci římskokatolické a protestantské církve).⁷⁴ Z analýzy archivního materiálu vyplývá, že vyhovění žádosti a vyjmutí z transportu nemuselo automaticky znamenat navrácení všech práv. Naopak dotyční stále často zůstávali občany druhé kategorie. Například opatrovník, který podával žádost o výjimku z transportu pro své staré rodiče se musel zavázat, že veškeré životní náklady tohoto člověka bere na sebe a že se nikdy tento člověk nestane zátěží pro československý stát a jeho dobročinnost (např. nebude pobírat starobní důchod, nebude mu vyplácena jakákoliv podpora atd.). Tento stav se mohl také kdykoliv z rozhodnutí státních orgánů dle potřeby změnit.⁷⁵ Další žádanky

71 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

72 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989

73 Antifašisté je dobový termín – reálně se jednalo o antinacisty

74 PAŽOUT, Jaroslav, Kateřina PORTMANN (eds): „Nechtění“ spoluobčané: Skupiny obyvatel perzekvovaných či marginalizovaných z politických, národnostních, náboženských i jiných důvodů v letech 1945-1989. Praha, Liberec, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-7494-421-5. s. 35

75 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

o výjimku z vysídlovacích transportů se týkaly nepostradatelných pracovníků tzv. specialistů. Ne vždy to ale byli opravud odborní specialisté – v mnoha případech šlo prostě jen o pracovní sílu (např. dělník), která by po jejich vysídlení chyběla a podnik by tak dál nemohl fungovat.⁷⁶ Obec samotná či majitel nějakého podniku žádali o vyčlenění určité osoby německé národnosti z transportu, kvůli jeho odbornosti a dočasné nenahraditelnosti (listiny vyčleňující tyto lidi z transportu se nazývaly ochranné listiny) – ve Verneřicích se tyto ochranné listy obstarávaly jmenovitě např. pro lékaře MUDr. F. Haschke, veterináře MVDr. F. Kesslera nebo lékárníka PhMr. Krehana (v tomto případě tak šlo skutečně o specialisty v pravém slova smyslu).⁷⁷

Na úřady bylo psáno také i několik ručně psaných dopisů prosících o možnost vzít si s sebou do nového místa určení věci, které potřebují lidé k výkonu práce či přilepšení si k životu v novém umístění za hranicemi – např. to byl šicí stroj⁷⁸, aby si ti lidé mohli např. opravovat ošacení, protože na nové bud' neměli finanční prostředky nebo možnost pořídit si nějaké nové oblečení prostě nebyla, protože množství továren a podniků bylo během války přetransformováno na válečný průmysl nebo úplně rozbombardováno. Např. krejčí tento stroj potřeboval k výkonu svého povolání. Dále se jednalo o ošacení (např. svetry, dámské kazajky, vlněné punčochy, rukavice, dětské tepláky, ale i peřiny), jež už při odchodu nepobrali či jim nebylo umožněno tehdy si je vzít jen z čiré zlomyslnosti některých dohlížejících na odsun.⁷⁹ Zoufalé matky psaly na obecní úřad žádosti týkající se jejich synů, kteří jsou ještě ve válečném zajetí v zahraničí – na osobu byl přidělen určitý počet kilogramů a tyto ženy žádaly o jeho překročení z důvodů, že chtěly vzít také věci pro své syny, aby měli něco na převlečení, až se vrátí. Neobvyklé nebyly ani prosby už vysídlených německých obyvatel Verneřic (psaných tedy už z nových míst určení či z případných mezizastávek ve shromažďovacích táborech určené pro Němce⁸⁰) směřující místnímu úřadu, aby obec nechala zaslat této osobě nejnnutnější věci, které nestihla vzít. To vše je zároveň dokladem těžkých

76 PAŽOUT, Jaroslav, Kateřina PORTMANN (eds): „Nechtění“ spoluobčané: Skupiny obyvatel perzekvovaných či marginalizovaných z politických, národnostních, náboženských i jiných důvodů v letech 1945-1989. Praha, Liberec, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-7494-421-5. s. 34

77 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

78 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

79 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

80 Takovýmto místem v oblasti Verneřicka byla i např. Malá pevnost v Terezíně (*Památník Terezín Malá pevnost* [online], 2017 [vid 2021-03-15], dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/mala-pevnost>) nebo např. tábor Rabštejn u České Kamenice (SMETANOVÁ, Eva, Jiří CAJTHAML a kol. *Akademický atlas českých dějin*. Praha, Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2574-6. s. 453).

podmínek ve válkou zdecimovaném Německu, kde byl nedostatek všeho a vládly zde výrazně tvrdší podmínky než v poválečném Československu.⁸¹

Obce postupem času čím dál tím více volaly po co nejrychlejším transportu obyvatel německé národnosti, protože jim s jejich dočasným pobytem začaly vznikat výdaje, které si mnoho obcí, zejména v pohraničí, nemohlo dovolit v souvislosti se snahou o novou transformaci místa. Ke dni 31. června 1945 bylo vykázáno, že se v samotné obci Verneřice nachází 175 Čechů a 796 Němců⁸² a např. v Rychnově⁸³ bylo ke dni 15. září 1945 evidováno 516 Němců a 75 Čechů. Dne 19. prosince 1945 Místní správní komise ve Verneřicích napsala Ministerstvu financí v Praze toto: „*Ve městě Verneřicích, jako-žli i v jiných obcích nachází se ještě na 60% Němců a následkem výměny Říšských marek na novou měnu a uložením peněz na vkladní knížky, nemají možnosti provést nákupy životních potřeb a obtěžují úřady o různé výpomocce na živobytí atd. (...) 800 Němců, znamená úplné ochuzení obecní pokladny a tato nebude mít ani potom na výplatu obecních zaměstnanců mimo dalších jiných úkolů na ní kladených. (...), aneb povoleno, aby obec provedla společné vyvařování Německým rodinám na náklad ministerstva Sociální péče a v posledním pak případě žádáme o okamžité odsunutí Němců za hranice jako lidí pro Československou republiku nežádoucích.*“⁸⁴ Řada obyvatel německé národnosti se rozhodla raději odejít dobrovolně a nečekat na transport, kdy nebudou ani vědět, na jakém místě skončí – např. výše zmíněnému lékárníkovi Krehanovi a jeho ženě bylo v této věci vyhověno a na jejich vlastní žádost směli dobrovolně opustit Verneřice a odcestovat do Rakouska – do Bregenzu. V potvrzení o jejich propuštění z Verneřic je napsáno, že se jim nemá klást ani jakákoliv překážka ve vzetí si s sebou jakékoliv ošacení pro sebe i svého syna, který byl toho času v anglickém zajetí. Potvrzení bylo doplněno také o informaci, že zlato a vkladní knížky už předem odevzdali na Místní správní komisi.⁸⁵ Správní komise byly v obcích zřizovány po 2. světové válce kvůli správě obcí a okresů tam, kde byla většina místního obyvatelstva tzv. státně nespolehlivá – tj. tam, kde bylo pořád ještě více

81 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

82 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

83 Část obce Verneřice.

84 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

85 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

německého než československého obyvatelstva. Správní komise poté byly nahrazeny národními výbory.⁸⁶

Vysídlením německého obyvatelstva také vznikala škoda podnikům, jež nestihly s těmito obyvateli zúčtovat své pohledávky. Příkladem může být akciová společnost Severočeské elektrárny, která dne 28. června 1946 poslala do Verneřic žádost o vybrání paušální úhrady od každého evakuovaného německého spotřebitele za spotřebovaný a neodečtený proud, protože odchodem Němců z Československa utrpěla tato společnost už velkých ztrát.⁸⁷

V polovině května 1945 byl vyslán první transport z Verneřic s 900 říšskými Němci⁸⁸ směrem na Německo. 24. června 1945 byl vypraven druhý a vůbec nejpočetnější transport s 1 100 německými obyvateli Verneřic. Po tomto masivním odsunu přišli do Verneřic německy mluvící obyvatelé z jiných okolních vesnic, v rámci jejich budoucího plánovaného odsunu. Dne 31. července 1945 tak pořad bylo v obci mnohonásobně více Němců než Čechů (796 Němců a 175 Čechů). 27. června dostalo přibližně 500 lidí z Verneřic a Louček⁸⁹ rozkaz se následující den dostavit v 5 ráno na Příbramskou ulici (ulice, protínající náměstí Verneřic) a účastnit se vysídlovacího pochodu. Tento rozkaz rozdali lidem němečtí komunisté. Tedy v době tzv. divokého odsunu se na mnoha místech podílejí na odsunu Němců sami Němci-antifašisté. Následující den, tedy 28. června 1945, se zapsal do zdejší historie jako jeden z nejtragičtějších ve smyslu lidských osudů – v noci z 27. na 28. června 1945 si vzalo život vlastní rukou celkem 14 lidí, kteří se měli účastnit výše zmíněného pochodu.⁹⁰ Většina z nich byla už důchodového věku. Sebevraždu spáchali jak samostatně bydlící jedinci, tak ale i manželé. Nejčastěji zvolený způsob sebevraždy bylo oběšení.⁹¹ Není vyloučeno, že se v některých z těchto případů nejednalo o tzv. rozšířenou sebevraždu, kdy se sebevrah nejdříve stane vrahem a usmrtí své blízké (např. děti, manžela,

86 BARCUCH, Antonín a spol.: *Metodologický pokyn č.1/2018 k archivnímu zpracování fondů typu „národní výbor“* [online], 29. 01. 2018 [vid. 2021-06-01, dostupné z:

file:///Users/romanaprimusova/Downloads/Metodick%C3%BD_pokyn_%C4%8D_1-2018%20(2).pdf

87 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

88 V tomto případě je říšskými Němci myšleno výše zmíněných 900 uprchlíků ze Slezska, kteří byli ubytováni především v prostorách místní školy

89 Loučky jsou konkrétní část Verneřic – dříve to byla samostatná malá obec; Verneřice se dělí celkem na 7 částí: Verneřice, Loučky, Čáslav, Příbram, Rychnov, Rytířov a Velké Stínky.

90 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

91 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

manželku...), a poté usmrtil i sám sebe.⁹² Tragický fenomén zvýšeného počtu sebevražd provázal po 2. světové válce velkou část evropských zemí. Těžký osud německy mluvících lidí nejen v Československu, ale i v jiných evropských státech, odkud byli tito lidé vysídleni, tkvěl v tom, že nejenom např. ztratili během války své blízké a poté byli nuceni opustit své domovy a majetek, ale v novém místě určení neměli žádné zázemí, přátele, finanční prostředky, a proto byli provizorně umisťováni, kam se dalo (např. i do bývalých koncentračních táborů). Válkou zdecimované Německo a jeho obyvatelé navíc nestály o milionové masy lidí, kteří se najedou v průběhu dvou let v Německu ocitli, protože to znamenalo další výdaje na stravu, ošacení, lékařské ošetření, ubytování atd. Tito lidé tak museli často žít ve špatných životních podmínkách i několik let – na takovýchto místech se začaly rychle šířit nemoci a množit různé paraziti. Mnoho lidí trpělo také duševními poruchami. Proto pro mnohé z nich byla tak sebevražda vysvobozením. Sebevraždou ukončilo svůj život také mnoho skutečných provinilců, kteří během války spáchali své zločiny.⁹³

Na konci června 1945 (konkrétně 29. června) byl vypraven také první transport s německy mluvícím obyvatelstvem z Rychnova⁹⁴, kdy odsud bylo přemístěno dohromady 50 rodin (cca. 170 osob).⁹⁵ Třetí transport z Verneřic byl vypraven v srpnu 1945 před skoro roční vysídlovací pauzou.⁹⁶ Čtvrtý a poslední vysídlovací proces proběhl ve Verneřicích 15. července 1946⁹⁷, ve kterém bylo odsunuto 776 verneřických obyvatel německé národnosti.⁹⁸ V tomto posledním transportu byl i zde zmiňovaný pamětník Horst Peissig se svou matkou (otec byl touto dobou ve válečném zajetí). O své cestě z Verneřic vypověděl toto: „*Náš transport odjel do Děčína 15. července 1946 nákladním automobilem. Vlastně jsme byli šťastní, že můžeme opustit Verneřice, protože život tam už nebyl hezký. Příbuzní a přátelé už byli pryč. Polovina domů už byla prázdná a vypleněná. Z Děčína jsem jeli čluny po Labi do Coswig. Jakmile jsme tam dorazili, tak jsme tam zůstali asi na 14 dní ubytování v barákovém táboře. Nikdo*

92 ŠRÁMKOVÁ, Gabriela: *Teorie sebevražd* [online]. Brno, 2015 [vid. 2021-04-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/fhw1r/Teorie_sebevrazd.pdf. Závěrečná práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Mgr. Zdeněk Hons

93 GLASSHEIM, Eagle: *Očista česko-slovenského pohraničí*. Praha, Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0. s. 101-108

94 Část obce Verneřice.

95 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2000, č. 4, s. 20.

96 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 14-16.

97 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 15. prosince 2020 v Liberci

98 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 14-16.

nevěděl, jak postupovat. Budoucnost byla velmi nejistá. Poté jsme byli osobním vlakem převezeni do Schönebecku, ale toto město už bylo přeplněné oběťmi bombových útoků na Magdeburg. Tak jsme jeli 30 kilometrů zpátky do Strassfurtu. Ze začátku jsme byli umístěni do tělocvičny. Odtud byly jednotlivé rodiny umísťovány po okolních městech. Já a moje matka jsme dostali menší pokoj se starší milou ženou. Doba po této hrozné válce byla pro všechny těžká.“

Obecně se mnoho takto vysídlených německy mluvících lidí pokoušelo nějakým způsobem alespoň krátkodobě vrátit zpět do své původní domoviny, protože situace ve válkou zničeném Německu byla velmi obtížná – motivací k návratu jim bylo např. obstarání si ošacení a potravin nebo návštěva příbuzných.⁹⁹ Z oblasti Verneřicka jsou známy konkrétní příklady těchto tajných návratů např. z obecní části Rychnov. Po pár dnech po prvním transportu z Rychnova (dne 29. června 1945) se několik takto vysídlených lidí pokusilo tajně vrátit do této obce z oblasti Saského Švýcarska. Za několik dní byli tito navrátilci autobusy opět odvezeni do Saska.¹⁰⁰

99 VON ARBURG, Adrian, Tomáš STANĚK: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Duben-srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. Středokluky, SUSA, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2. s. 172-173

100 JOZA, Petr: *Verneřicko v letech 1945-1990, Děčínské vlastivědné zprávy*, 2000, č. 4, s. 20.

4 Verneřicko během procesu osídlení pohraničí po 2. světové válce

Paralelně s procesem vysídlení německého obyvatelstva z Československa, a to především z příhraničních oblastí, probíhal proces osídlení tohoto prostoru především lidmi české či slovenské národnosti.¹⁰¹ S procesem osídlení jsou spojeny zpočátku hlavně dva pojmy – konfiskace a pozemková reforma, kde cílem byla později (po únoru 1948) kolektivizace. Nejdříve se konfiskoval především majetek Němců, Maďarů, zrádců vlasti a kolaborantů a poté až půda domácích vlastníků nad určitou vyměřenou hranici. Takto vyvlastněný majetek byl poté přerozdělován novým majitelům, kteří primárně přišli osídlit nově uvolněný prostor (především příhraniční) po odsunu německého obyvatelstva. Zmíněná pozemková reforma měla za cíl stanovit definitivně hranici pozemkového vlastnictví jednotlivých obyvatel.¹⁰² Hlavní slovo mělo v zemědělsky zaměřeném osídlování ministerstvo zemědělství. Ministrem zemědělství byl od r. 1945 Július Ďuriš za komunistickou stranu.¹⁰³

4.1 Noví obyvatelé Verneřic

Nově příchozí občané ČSR toto město a jeho okolí měli nadále trvale obývat, vybudovat zde svá nová hospodářství, obdělávat zdejší pole kvůli zemědělským výnosům, obnovit výrobu v podnicích, zakládat či přebírat živnosti, vychovávat zde své děti atd. Jak už v této práci zaznělo, tak nově příchozí do pohraničí měli být ti nejlepší z nejlepších a měli být pečlivě vybíráni. Realita byla ale nakonec úplně jiná a to zvláště v místech, o které nebyl moc velký zájem. Noví osídlenci byli často lidé, kteří hledali nové možnosti a životní příležitosti, protože pocházeli ze sociálně slabších vrstev společnosti. Do té doby nebyli schopni dosáhnout na nějaký svůj větší movitý či jakýkoliv nemovitý majetek, např. kvůli svému nízkému vzdělání, a proto pro ně vidina lehce nabytého majetku v uvolněném pohraničí byla tak lákavá. Přicházely také osoby, které šly pouze za vidinou rychlého zbohatnutí či nabytí majetku a poté se vracely zpět do vnitrozemí – takovéto případy probíhaly hodně během tzv. divokého osídlování,

101 GLASSHEIM, Eagle: *Očista česko-slovenského pohraničí*. Praha, Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0. s. 66.

102 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 34-35.

103 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 38-39.

kteří probíhalo bezprostředně po válce současně s tzv. divokým odsunem.¹⁰⁴ Pamětnice H. Primusová a A. Janáková uvedly: „*Naši prarodiče původně pocházeli ze Slovenska z obce Dolná Mariková, kde jak se říká, třeli bídu s nouzí. Živili se jako námezdní dělníci v zemědělství. Babička byla starší a když si brala mého dědu, tak už měla 3 děti. Narodila se jim dvojčata a se všemi 5 dětmi se před 2. světovou válkou přestěhovali do Jenče u Prahy, kde pracovali jako námezdní dělníci na zdejším statku. Tady babička porodila další dítě. Po válce¹⁰⁵ při doosídlování pohraničí se rozhodli využít této situace a přestěhovali se se svými skoro dospělými dětmi do Louček u Verneřic na Děčínsku, kde dostali statek, na kterém mohli samostatně hospodařit.*“¹⁰⁶ Pamětník B. Kučera uvedl: „*Do Verneřic jsme se nastěhovali v roce 1946 ze středních Čech. Bylo mi necelých 10 let. Národním výborem nám byl přidělen menší rodinný domek, téměř prázdný.*“¹⁰⁷ *Tatínek byl švec, a proto ve Verneřicích začal provozovat ševcovskou dílnu.*“¹⁰⁸

Ve Verneřicích bylo už několik tzv. českých původních starousedlíků, kteří tu žili bok po boku s většinovým německým obyvatelstvem – jmenovitě to byli např. Kochovi nebo paní Dimmerová¹⁰⁹, jejíž manželem byl muž německé národnosti, ale jelikož padl v bojích 2. světové války, tak se na ní nevztahovala už zásada smíšených manželství a nemusela podstoupit transport spolu s dalšími.¹¹⁰

Nově příchozí Čechoslováci se začali ve Verneřicích objevovat bezprostředně po konci války v květnu v roce 1945 (první už 12. května 1945). Další postupně následovali. Mnoho z těchto rodin zde už od této doby zůstalo a jejich potomci žijí ve Verneřicích dodnes. Všichni tito nově příchozí sem mířili za novým životem, kdy jim byl svěřen do správcovství i značný majetek (movitý a nemovitý majetek po německém obyvatelstvu nebyl darován do osobního a výhradního vlastnictví, avšak z nových přistěhovalců se stávali tzv. národní správci toho určitého statku, domu, pozemku či

104 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 39-50.

105 Už v roce 1945.

106 Rozhovor s H. Primusovou nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem; Rozhovor s A. Janákovou nad dobovými fotografiemi a vytvořeným rodokmenem rodiny, ze dne 14. listopadu 2020 v Litoměřicích – obě zmíněné dámy jsou vnučkami novosídlenců z Louček u Verneřic, Matůše a Anny Jarošincových.

107 Výrabovaný po odchodu německých obyvatel.

108 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

109 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

110 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem.

bytu). Ke dni 31. července 1945 bylo národním výborem v obci evidováno dohromady 175 Čechů. Na konci roku 1945 už to bylo 585 obyvatel české národnosti – z toho 225 mužů, 210 žen a 150 dětí do 12 let.¹¹¹

4.2 Životní podmínky osídlenců na Verneřicku

Situace ve Verneřicích během odsunů německého obyvatelstva a osídlení takto uvolněného prostoru byla existenčně náročná – novousedlíci se museli urychleně začít starat o nějaké své zaměstnání a výdělek (mohli založit živnost na místě, kde už to samé povolání bylo předtím provozováno – např. švec a prodavač bot dostal přednostně prodejnu bot a ševcovskou dílnu po bývalém německém majiteli), mohli si založit úplně nový podnik,¹¹² mohl se ucházet o místo v nějakém místním už existujícím podniku – např. pivovar, mlékárna atd.¹¹³ nebo se člověk stal národním správcem zemědělské usedlosti spolu s hospodářstvím, dobytkem a polem a v tomto případě se musel postarat o co nejrychlejší a nejvýnosnější úrodu.¹¹⁴

Dočasná přítomnost německého obyvatelstva na Verneřicku v letech 1945 a 1946 zajišťovala ještě v obci a jejím okolí ruch a poměrně udržitelné existenční podmínky pro místní obyvatel, podniky a zemědělství – např. když v místním pivovaru byl majitel či mistr sládek Němec, tak pivovar nadále mohl fungovat do té doby, dokud měli tito lidé výjimku z transportu. Například v Rychnově¹¹⁵, kde byla v roce 1945 ustavena místní správní komise, bylo tak málo nově přichozích Čechů, že tato komise musela spravovat dočasně okolní nejbližší sousední obce – Rytířov, Příbram, Těchlovice a Fojtovice. Těch několik málo Čechů, kteří do Rychnova dorazili, bylo ale prakticky bez nějakého většího vzdělání, a proto mnoho správních obecních aspektů zůstávalo nadále v rukou německy mluvících obyvatel – např. bývalý starosta Josef Weigel měl na starosti do června roku 1946 lístkové hospodářství a Gerda Pöhlig z místního koloniálu obstarávala do stejné doby obecní pokladnu spolu s klíči.¹¹⁶ Německé obyvatelstvo bylo také posíláno na výpomoc na zemědělské či různě výkopové práce, za

111 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

112 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem.

113 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

114 Rozhovor s H. Primusovou nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

115 Část obce Verneřice.

116 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2000, č. 4, s. 18.

kteře nebyli placeni.¹¹⁷ Postupem času, kdy začaly být vypravovány transporty z této oblasti, se existenční podmínky pro nové československé obyvatelstvo začaly ještě více ztěžovat – hodně podniků muselo omezit či úplně ukončit svou činnost např. kvůli chybějící odborné pracovní síle, nedostatku financí nebo nedostatečnému zásobování.¹¹⁸

Otázka zásobování, už jenom základními životními potřebami, se stala aktuální pro celé Československo. Zavedl se přidělový lístkový systém¹¹⁹ na základní potraviny jako např. chléb, cukr či kávu.¹²⁰ Kvůli nedostatku uhlí si lidé nemohli pořádně zatopit – přiděl uhlí v zimě na přelomu let 1945/1946 byl ve Verneřicích a okolí tak nízký, až se musela uzavřít i zdejší škola, aby se přiděl pro školu mohl rozdat do domácností, kde si lidé mohli o trochu přilepšit. Vedle nedostatku základních druhů potravin a malého množství topiva bylo také velmi těžké pořídit si nové oblečení. Verneřice se nacházejí v kopcovitém terénu, a proto dostupnost do tohoto místa, zvláště v zimě, byla velmi špatná. Těžko přístupná poloha obce a poměrně velká vzdálenost od nějakého většího centra pro tehdejší obyvatele, kam by mohli za službami typu lékařské pomoci (automobily tehdy byly ještě poměrně málo rozšířené v takovýchto oblastech a nemohla si je dovolit každá rodina), snižovala možnosti mobility místních obyvatel.¹²¹ Silniční spojovací síť s širším okolím se nenacházely ani v nijak příznivém stavu.¹²² Zbývaly jen vlakové spoje (ve Verneřicích se nacházela odbočka železniční trati na trase Velké Březno – Ústěk) či autobusová doprava (spojení mezi Děčínem a Litoměřicemi).¹²³ V otázce bydlení byly Verneřice také poměrně nelukrativní oblastí – stanovené nájemné ve Verneřicích činilo 120% nájemného jako za stejné byty v okolí Prahy (nájemné ve Verneřicích se tedy pohybovalo tehdy ještě o 20% výš než v okolí hlavního města).¹²⁴

Další těžkostí pro nově příchozí osídlence byly neúměrně vysoké nařizené kontingenty ze zemědělské produkce.¹²⁵ Každý zemědělec, majitel polí a hospodářství měl povinnost odevzdávat určitou část produkce státu. Za nesplnění těchto nařizených kvót hrozilo zatčení a uvěznění za sabotáž. Do začátku podzimu v roce 1945 bylo

117 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

118 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

119 Příloha č. 3.

120 Rozhovor s H. Primusovou nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

121 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 16.

122 Rozhovor s H. Primusovou nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem;

Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 20. ledna 2021 v Liberci

123 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 14.

124 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 16.

125 Rozhovor s H. Primusovou nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

v rámci kontingentů odevzdáno ve Verneřicích 35% místního hovězího dobytka.¹²⁶ Tyto povinně nařízené vysoké odvody zemědělské a hospodářské produkce byly později (především po převzetí moci komunistickou stranou po únoru r. 1948) nástrojem perzekuce rolníků a zemědělců, kteří odmítali vstoupit do JZD (jednotného zemědělského družstva) v rámci tzv. kolektivizace.¹²⁷ Pamětnice H. Primusová vypověděla: „*Můj dědeček, jakožto majitel velkého hospodářství v Loučkách¹²⁸, byl také povinen odvádět zemědělské kontingenty. Měli jsme dobytek a za statkem byl velký pozemek. Jelikož výnosy nebyly tak vysoké, začalo dědovi hrozit popotahování po úřadech a nakonec tam byla i možnost vězení. Proto raději děda narychlo opustil Loučky a celou svou rodinu, která zde zůstala, a odešel na nějaký čas na Slovensko.*“¹²⁹ Plnění těchto kontingentů nebylo vůbec jednoduché – jejich někdy až nesplnitelný charakter tkvěl v tom, že byl nedostatek pracovní síly a také nedostatečné množství odborných pracovníků v oblasti zemědělství. Dost často by byl prostor pro vypěstování takové produkce, ale chyběli znalci, aby řekli, jak co pěstovat a také obecně chyběla pracovní síla např. v případech sklizně, obdělávání polí či vysévání nových sazenic.¹³⁰ Pamětnice H. Primusová vypověděla: „*Pamatuji si, že k nám do Louček¹³¹ na statek byli přiděleni na nějakou dobu i brigádníci z Prahy. Práce bylo velmi mnoho a tito brigádníci byli spíše výjimkou a nezdrželi se u nás dlouho.*“¹³²

Dalším nepříjemným faktorem pro místní starousedlíky či novousedlíky byla přítomnost několika členné posádky Rudé armády, která byla do Verneřic přiřazena v srpnu roku 1945. Členové této posádky věděli o špatné dostupnosti a odlehlosti Verneřicka a využívali toho k rabování opuštěných i obydlených domů, loupení dobytka, potravin i oblečení místním lidem a také k obtěžování místních žen. I když se ve městě nacházela četnická stanice, tak ani to nezabránilo jejich řádění, protože byli mnohem více a lépe vyzbrojeni než zdejší četníci. Místní správní komise podala v září 1945 stížnost s tím, že jednání vojáků Rudé armády nemá nijak pod kontrolou a jejich chování je nepřístojné. Od 1. října 1945 byla sovětská posádka nahrazena

126 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 16.

127 Rozhovor s H. Primusovou, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

128 Část obce Verneřice.

129 Rozhovor s H. Primusovou nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem.

130 Rozhovor s H. Primusovou nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

131 Část obce Verneřice.

132 Rozhovor s H. Primusovou nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

československými vojáky, kteří byli ubytováni v komplexu bývalé Fockově přádelny¹³³ (č. 258).¹³⁴ Mnoho těchto životních těžkostí a překážek donutilo některé příchozí raději znovu odejít hlouběji do vnitrozemí.¹³⁵ Právě pro to všechno nebylo o nové osídlení Verneřic a nejbližšího okolí (ve srovnání s jinými místy ve stejném okresu) mezi československým obyvatelstvem od začátku moc velký zájem.¹³⁶

4.3 Krátké soužití nově příchozích osídlenců s dosud nevysídlenými lidmi označenými za Němce

O tom, jak se žilo na Verneřicku nově příchozím československým obyvatelům s ještě nevysídleným původním obyvatelstvem německé národnosti, nejsou dochovány žádné podrobné archivní záznamy o určité každodennosti těchto dvou skupin, kromě informací o dočasně přítomných vojenských posádkách polské, sovětské či československé příslušnosti a zprávách o transportech německy mluvících obyvatel. Z výpovědi pamětníků se však určitý obrázek na tuto situaci, trvající něco málo přes rok, dá vytvořit. Pamětník H. Peissig o této situaci napsal: *„Já sám, jako tehdy sedmileté dítě, si nevzpomínám na nějaké velké a veřejné excesy vůči nám, německému obyvatelstvu, ve Verneřicích. Museli jsem být označeni bílou páskou, abychom byli na první pohled rozeznatelní, že jsme Němci, ale vím, že u nás děti se to moc neřešilo. Pamatuji si, že jsem si s pár českými dětmi hrál. Moje teta, která tehdy žila v nedaleké obci Velká Bukovina¹³⁷ se svojí dvanáctiletou dcerou, nám vyprávěla až později po vysídlení, že do jejich domu vtrhlo několik Čechů, zbili je a vyhnali jen s dvěma taškama. Moje maminka studovala na české škole, kde také potkala svou tehdy nejlepší kamarádku - Češku, takže česky uměla dobře.“¹³⁸ Pamětník B. Kučera vypověděl: *„Do Verneřic jsme se přistěhovali v roce 1946. Bylo mi necelých 10 let.(...) Ve škole se již učilo česky a prvními kamarády byli spolužáci z česko-německých rodin.“¹³⁹ Pamětnice**

133 Obří komplex stojí ve Verneřicích do dnes a mezi zdejšími se mluví o „kasárnách“ právě od dob zdejšího působení československých vojáků od roku 1945. Během komunistické éry v Československu byla tato budova využívána jako sklad zdravotnického materiálu. V současné době je objekt na prodej (už mnoho let) a bez nového majitel postupně chátrá.

134 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 16.

135 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci; JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 16.

136 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 16.

137 Obec Velká Bukovina je vzdálena od Verneřic 14 km.

138 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 20. ledna 2021 v Liberci

139 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

J. Kuklová vyprávěla: „*Dodnes si pamatuji incident, který se stal dole v Loučkách*¹⁴⁰ – *dědek Guthů*¹⁴¹ *tam bydlel už od roku 1945 jako přistěhovalec a kvůli němu se tam dvě Němky utopily tehdy v rybníce. Muselo se tam dít něco hrozného, když kvůli němu zemřely takhle dvě holky.*“¹⁴²

Nutno podotknout, že všichni výše zmínění pamětníci byly v době soužití nových osídlenců Verneřic s dosud nevysídlenými starousedlíky ještě dětmi, a proto některé události mohli vnímat dosti zkresleně či si některých místních dobových aspektů vůbec nevšimli, protože dětská mysl vnímá poměrně rozdílně a všímá si jiných věcí, než mysl dospělého člověka.

4.4 Kulturní život nových přistěhovačů

Noví obyvatelé Verneřic začali vytvářet různé společenské spolky a příležitosti. Už v roce 1947 v obci vznikl ochotnický spolek a byly znovu otevřeny prostory místního kina pod názvem Vlast, kde se promítalo 3x týdně. Ve Verneřicích je také společenský sál, kde se pořádaly hudební a taneční zábavy (už v dobách původního německého obyvatelstva). Noví přistěhovačci z tohoto prostoru udělali také prostor pro myslivce – cvičila se zde střelba na umělé holuby. Proto dodnes je tato část obce známa jako „Střelnice“.¹⁴³ Založil se nový fotbalový klub¹⁴⁴, který navazoval na tradici zdejšího fotbalového mužstva, tvořeného tehdy ještě zdejším, převážně německým, obyvatelstvem.¹⁴⁵ Vedle fotbalu se zde hrál i hokej. Nejdříve se oba sporty provozovaly na neupraveném prostranství. V roce 1950 zde bylo vybudováno nové kluziště s osvětlením, mantinely i zázemím pro hráče. Díky tuhým zimám a vyšší poloze obce zde byly příhodné podmínky pro vytváření přírodního venkovního kluziště. Později vyrostlo hned vedle kluziště i nové fotbalové hřiště. Fotbal i hokej, provozující se v obci Verneřice, byly již od roku 1947 profesionálně registrovány.¹⁴⁶ Pan B. Kučera uvedl: „*V obou sportech jsem působil jako hráč od 17 let do nástupu na vojnu.*“¹⁴⁷ V roce 1947

140 Loučky jsou část obce Verneřice – tato část je položena níže než samotné Verneřice, a proto to označení „dole“.

141 Jeden z nově příchozích do Louček v roce 1945 – Pravoslav Guth s Marií Guthovou – nalezeno v Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

142 Výpovědi pamětnice J. Kuklové, ze dne 4. července 2020 ve Verneřicích

143 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

144 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 16.

145 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 2. února 2021 v Liberci

146 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

147 Výpověď pamětníka B. Kučery, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

byl už také pořádán masopustní průvod a slavil se svátek sklizně na konci žní – dožínky. Podle vyprávění pamětníka B. Kučery bylo tehdejší verneřické náměstí plné ozdobených zemědělských povozů. Lidé se také pravidelně mohli setkávat při bohoslužbách a církevních akcích (část tehdejší společnosti kladla ještě velký důraz na víru, která byla součástí všedních dní).¹⁴⁸ Jen v samotných Verneřicích a jejich obecních částech byly 3 kostely - přímo na náměstí ve Verneřicích mohli lidé navštěvovat kostel sv. Anny, který byl postaven v letech 1709-1713. Dále byl na kopci za Verneřicemi kostel Nejsvětější Trojice také ze začátku 18. století a v Rychnově kostel sv. Bartoloměje. Další svatostánky byly v nedalekých obcích jako např. v Merbloticích, Mukařově, Valkeřicích, Touchořinách atd.¹⁴⁹

4.5 Politický život nově příchozích přistěhovalců

Po volbách do prozatímního národního výboru v červenci roku 1945 se zástupci politický stran dohodli, že prozatím nebudou v obci vyvíjet nějaké samostatné politické kroky. Komunistická strana však začala potají podnikat vlastní kroky, jako tomu bylo také v celorepublikovém měřítku. Ve volbách v roce 1946 s převahou zvítězila ve Verneřicích právě komunistická strana (KSČ s 215 hlasy, lidovci 99 hlasů, národní socialisté 46 hlasů a sociální demokraté s 21 odevzdanými hlasy).¹⁵⁰ Noví osídlenci pohraniční měli ke KSČ mimořádně kladný vztah právě díky dávání pohraniční půdy a pozemků do národní správy. Komunistická propaganda v tomto směru zafungovala výborně – ministrem zemědělství byl komunist J. Ďuriš a právě skrze toto ministerstvo šla agenda přerozdělování nově uvolněného pohraničního území. Vypadalo to tedy tak, že to KSČ dává těm lidem novou možnost získat půdu a majetek v pohraničí.¹⁵¹ Po těchto volbách byla místní správní komise nahrazena místním národním výborem s 24 členy, kde KSČ zastávala nadpoloviční většinu. Prvním předsedou se za KSČ stal Jakub Kubík. Nový MNV se skládal z 8 komisí: z bytové, finanční, živnostenské, zdravotní a sociální, stavební, trestní, zásobovací a osvětové. Uchopení moci

148 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem - noví osídlenci byli často také z oblasti Slovenska, kde se víra a příslušnost k určité církvi udržovala a udržuje více, než v České republice, i dnes.

149 *Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy v České republice* [online], 2021 [vid. 2021-03-31], dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=4223>.

150 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 17.

151 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 53-57

komunistickou stranou po únorových událostech v roce 1948 nebylo na Verneřicku, nijak dramatické a překvapující vzhledem k již předešlé zdejší převaze KSČ již z voleb z roku 1946. Takto tomu bylo i ve většině obcí po celé republice.¹⁵²

¹⁵² JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 17.

5 Důsledky pro Verneřicko, vyplývající z obou souběžně probíhajících procesů vysídlení a osídlení v druhé polovině 40. let 20. století

Na konci roku 1946 mělo být Verneřicko už kompletně „očištěno“¹⁵³ od národně nespolehlivých „Němců“. Zůstat mohlo jen pár výjimek - např. lidé ze smíšených manželství, antifašisté, specialisté či starší samostatně žijící osoby, o které se na své náklady měla starat rodina, jež měla české vazby (např. dcera se mohla postarat o svého otce německé národnosti, protože byla provdána za Čecha a tudíž tu ona mohla zůstat).¹⁵⁴

Na konci roku 1946 a začátkem roku 1947 vrcholilo také dosídlení, primárně uvolněných oblastí v pohraničí. Největší příliv nových přistěhovalců zažilo Verneřicko už v roce 1945.¹⁵⁵ Verneřicko nebyla oblast pro snadný, bezstarostný a pohodlný život – to se následně ukázalo po roce 1945, kdy nejenže do této oblasti už neproudilo tolik nových zájemců o národní správcovství, ale navíc lidé odsud začali postupně odcházet.¹⁵⁶

Obě tyto historické události, jež probíhaly souběžně převážně v letech 1945 a 1946 zanechaly změny a stopy na území Verneřicka. Proces proměny byl následně završen změnami souvisejícími s převzetím de facto monopolu moci KSČ v únoru 1948. Krátké období tzv. třetí republiky neposkytlo dostatek času na obnovu narušených tradičních struktur. Některé důsledky a traumata té doby jsou patrné na Verneřicku až do dnešních dní.

5.1 Složení obyvatelstva

Jednou z nejmarkantnějších proměn, kterou oblast Verneřicka prošla, je proměna struktury zdejšího obyvatelstva. Verneřice a okolí byla vždy oblast s převážně německy mluvícím obyvatelstvem. Po posledním transportu z Verneřic v polovině roku 1946 tak bylo z této oblasti vysídleno odhadem více jak 95% původního obyvatelstva, jež zde žilo po mnoho generací a mělo k tomuto místu citové, kulturní, sociální i ekonomické

153 WIEDEMANN, Andreas: *„Pojď s námi budovat pohraničí!“*. Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4. s. 44-45.

154 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

155 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

156 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 ve Verneřicích

vazby a vztahy. S procesem osídlení pohraničí se zde ocitli lidé, kteří mluvili česky či slovensky, k místu neměli většinou žádný vztah, vazby a chyběli jim často i zkušenosti s životem v takovýchto odlehlých, převážně zemědělských oblastech. Odlehlost a zemědělský charakter tohoto místa nepřitahovalo mnoho zájemců a těch několik, kteří se do oblastí přestěhovali, tak část z nich postupem času oblast raději znovu opustila. Pro srovnání: z dat Českého statistického úřadu bylo zjištěno, že na konci roku 1930 bylo ve Verneřicích a všech obecních částí 3 953 obyvatel a k 1. březnu roku 1950 bylo v obci evidováno už jen 1 486 obyvatel.¹⁵⁷ Tento vysoký propad byl zřejmě způsoben právě nehostinným krajinným prostředím Verneřicka, špatnou dopravní infrastrukturou a silniční sítí, jež by umožnily lepší zásobování oblasti, nedostatečnými pracovními příležitostmi v jiném odvětví, než zemědělském – podniky a zdejší průmysl se postupně uzavíraly z důvodu chybějící pracovní síly i nedostatku odborných pracovníků. Oblast zemědělství byla naopak zatížena povinnými odvody v podobě kontingentů. Pracovní náplň v zemědělství samozřejmě nelákala vzdělané lidi, a proto na Verneřicku zůstávalo spíše nevzdělané obyvatelstvo např. z řad zemědělských či pomocných dělníků. To vše dohromady nelákalo nové zájemce o dosídlení tohoto místa po odsunu původního obyvatelstva.

Pro zajímavost: podle údajů z posledního sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 měly Verneřice celkem 1 117 obyvatel.¹⁵⁸ Vidíme tedy postupně klesající trend v počtu obyvatel i do současnosti. Trend snížené hustoty zalidnění v pohraničí mohl být od 2. poloviny 40. let 20. století sledován po celé oblasti českých zemí.¹⁵⁹ V některých příhraničních regionech (např. v okrese Litoměřice, který bezprostředně sousedí s Verneřickem) na tom ovšem byli s hustou zalidnění lépe, než např. i mnohé oblasti ve vnitrozemí.¹⁶⁰

157 Český statistický úřad: *Veřejná databáze - Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869* [online], [vid. 2021-03-31], dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__562921#w=.

158 Český statistický úřad: *Veřejná databáze - Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869 v obcích vybraného SO ORP* [online], [vid. 2021-03-31], dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SCHIST04obyv&z=T&f=TABULKA&filtr=G%7EF_M%7EF_Z%7EF_R%7EF_P%7E_S%7E_U%7E411_null_&katalog=31674&pvokc=65&pvoch=4202.

159 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 198.

160 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 198.

5.2 Společné aktivity a tradice

Jak už bylo zmíněno, tak výměna obyvatelstva na Verneřicku způsobila příliv lidí do této oblasti, kteří neměli k tomuto místu vazby a vzpomínky a zároveň se neznali ani mezi sebou¹⁶¹. Musela se tu začít budovat nová komunita lidí. Mnoho hodnot a tradic původního obyvatelstva byly totiž československým osídlencům cizí a neznámé, protože nově příchozí byli především mladí, nevzdělaní a komunisté.¹⁶² Na Verneřicku byla viditelná složka víry a pobožnosti místních původních německých obyvatel, po kterých v této oblasti zůstalo několik funkčních kostelů a mnoho kapliček a pomníků. Na toto navázala už jen menší část nově příchozích československých osídlenců, kteří byli duchovně založeni.¹⁶³ Avšak co se týče obecně víry, tak podíl věřících se s odchodem německého obyvatelstva a příchodem nových obyvatel značně zmenšil – dokazuje to postupné chátrání kostelů na Verneřicku již v 50. letech (takovýto vývoj započal celostátně především po únoru 1948 od kdy hrála svou roli státní politika, která byla silně proticírkevní).¹⁶⁴ Otázkou tedy zůstává, zde měl zásadní vliv na úpadek zdejší religiozity samotný typ nových obyvatel nebo proticírkevní politika státu aplikovaná především po únorových změnách roku 1948.

Noví osídlenci obecně v mnoha aktivitách navázali na původní německé starousedlíky – sudetští Němci i zbytek Čechoslováků žilo do té doby v jednom státě, kde lidé měli poměrně jednotou kulturu a zvyky bez ohledu na to, zda se hlásili k německé či československé národnosti.¹⁶⁵ Lidé na Verneřicku se museli semknout a společně postupně začít budovat své nové místo pro život – např. v archivních záznamech byla nalezena listina, která obsahuje seznam lidí, kteří dne 23. října roku 1945 poskytli materiální pomoc (konkrétně poskytli potah) na odvoz kamene z lomu v Loučkách.¹⁶⁶ Nové zdejší československé obyvatelstvo, které zde zůstalo trvaleji, se přirozeně snažilo sdružovat ve volnočasových aktivitách sportovního charakteru či

161 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

162 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 197.

163 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

164 *Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy v České republice* [online], 2021 [vid. 2021-03-31], dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=4223>.

165 ROUBAL, Ondřej: *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. Praha, Kamil Mařík - Professional Publishing, 2013. ISBN 978-80-7431-130-7. s. 59.

166 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

v kulturní oblasti.¹⁶⁷ Některé volnočasové činnosti a spolky, které byly provozovány tehdy ještě zdejšími německými starousedlíky či poté československými novousedlíky, vydržely v obci dodnes – např. provoz kina a divadla nebo zdejší fotbalové mužstvo SK Verneřice, které má v obci velkou oblibu.

5.2.1 Politická scéna

Značnou proměnou prošla i zdejší politická uskupení a celková politická scéna. Během 30. let a první poloviny 40. let měly obecně v pohraničních oblastech oblibu německé politické strany, které se postupem času čím dál tím více radikalizovaly až se z nich staly vyhraněně nacionální uskupení (dobrým příkladem je Národně socialistická německá dělnická strana).¹⁶⁸ Po 2. světové válce začala v Československu (i v pohraničí, kam mířilo tuzemské obyvatelstvo) získávat převahu naopak komunistická strana. Ve volbách roku 1946 vyhráli ve Verneřicích (jako na většině českého území) právě komunisté.¹⁶⁹ Zda by byl výsledek voleb z roku 1946 a následný politický vývoj stejný, kdyby nejen ve Verneřicích, ale obecně v celém Československu zůstalo v důsledku skoro 3 miliony vysídlených, německy mluvících obyvatel, je dodnes otázkou.

5.3 Struktura obchodu a živností, pracovní příležitosti

Ještě na konci 2. světové války byly ve Verneřicích tyto objekty: továrna na technické kartáče, družstevní mlékárna, pivovar bratří Renftelů, 2 pily, 2 mlýny a 53 firem provozované menšími živnostníky.¹⁷⁰ Po válce byl tento majetek prohlášen za nepřátelský majetek a byl konfiskován československým státem, který ho pak poskytoval k národnímu správce.¹⁷¹ Odsunem německy mluvících starousedlíků, bylo z této oblasti odstraněno mnoho odborníků a obecně odešla pracovní síla. Osídlováním z řad Čechoslováků se sem příliš vzdělaných a etablovaných ve svém oboru nepřistěhovalo, což potvrzují i výpovědi pamětníků.¹⁷²

167 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

168 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 27.

169 Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989.

170 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 17.

171 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 233.

172 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem

V důsledku obou procesů zde zanikly: obě pily, jeden ze dvou mlýnů, pivovar, jehož zařízení bylo odvezeno národní správou pivovaru ve Velkém Březně a většina z 53 menších živností. Celá oblast tak byla odkázána k postupnému úpadku a transformaci v čistě zemědělskou a zaostalou osadu. Situace se nezlepšila ani pro roce 1948 (ba naopak), kdy se moci v ČSR zmocnili komunisté, kteří si nepřáli jakékoliv soukromé podnikání.¹⁷³ Dochované prameny jasně ukazují, že povinnost odevzdávat zemědělské kontingenty byla na Verneřicku přítomna i v květnu roku 1948.¹⁷⁴ Komunistická strana chtěla udržet a spíše rozvíjet zdejší zemědělský charakter místa a začala uměle vytvářet JZD, do něhož byli nuceni místní zemědělci a rolníci vstoupit. Nutno podotknout, že zemědělci a hospodáři z Verneřicka dlouho odporovali vstupu do jednotného zemědělského družstva, a proto se komunistům podařilo zde založit JZD až poměrně později oproti ostatním místům v okrese.¹⁷⁵

Komunistická strana se také snažila zabránit soukromému podnikání živnostníků, a tak na základě rozhodnutí ONV byly v roce 1953, bez předchozí domluvy s MNV, v obci uzavřeny skoro všechny samostatně činné živnosti. To do značné míry ztrpčovalo už tak nelehký život místních, protože za mnoho službami museli dojíždět mimo Verneřicko. Národní výbor reagoval na tuto situaci až v roce 1958, kdy zde byla založena provozovna místního hospodářství s několika málo řemeslnými službami, kdy se už ale nejedná o samostatně podnikající živnostníky.¹⁷⁶ V roce 1957 byla zrušena také místní pobočka Státní spořitelny¹⁷⁷, jejíž prostory začalo následně využívat MNV. V polovině 60. let obdržely Verneřice ocenění Vzorná obec severočeského kraje – už předtím místní národní výbor uděloval různá vyznamenání a pochvaly za zvelebování obce a v této oblasti bylo oficiálně odpracováno velké množství (v rámci stovek) brigádnických hodin. Realita byla ale bohužel jiná a ve „Vzorné obci severočeského kraje“ se nežilo tak optimisticky, jak titul může napovídat. Na začátku 60. let 20. století začalo propouštění zaměstnanců v několika místních

173 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 17-19.

174 Konkrétně to dokazují dochovalé evidenční útržky, do kterých bylo zaznamenáváno datum, kdo produkci odevzdává, z jaké části Verneřic je, množství odevzdané zemědělské produkce, v jakém stavu byla sklizeň odevzdána (např. celá zrna pšenice či už pomletá na mouku) – dochovalé útržky jsou z osobního archivu J. Faráře.

175 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 17-19.

176 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 17-19.

177 Do této pobočky museli dříve odevzdávat svůj finanční majetek němečtí obyvatelé Verneřic, než byli odsunuti nebo než se rozhodli dobrovolně odejít za hranice. (Státní okresní archiv Děčín, K, K-23. Fond Městského národního výboru Verneřice 1945-1989).

podnicích – byla zrušena sekce dřívkárny místního podniku na výrobu technických kartáčů, kde pracovalo 40 osob. V roce 1962 byla uzavřena kvůli celkové zastaralosti mlékárna a sýrárna, kterou provozoval národní podnik Bohušovické mlékárny (před koncem 2. světové války tato mlékárna bývala jedním z největších podniků v okrese). O místo zde tehdy přišlo celkem 30 lidí. V roce 1963 byla zrušena také lékárna a uzavřeny uhelné sklady.¹⁷⁸ Stručně řečeno – místní pracovní příležitosti od 2. poloviny 40. let začaly být čím dál tím více omezené a vztahovaly se především primárně k zemědělskému odvětví. V roce 1985 vyšla také na počest 40. výročí osvobození Československé republiky sovětskou armádou brožura, která popisuje Verneřice v letech 1945-1985. Je zde popisován nerealistický obraz tehdejších Verneřic – mimo to, že podle brožury byly Verneřice vzkvétající město plné zemědělské, průmyslové a obchodní činnosti, jež se zaměřuje také na prosperitu mládeže a životního prostředí, se zde nacházejí i manipulace s čísly (např. je zde uvedeno, že při posledním transportu německy mluvících obyvatel z Verneřic v polovině roku 1946 bylo vysídleno už jen 79 osob a ne přes 700, jak tomu bylo ve skutečnosti podle nalezených archivních záznamů. Nejspíš to měla být propagace toho, jak se rychle dokázaly Verneřice očistit od tak velké masy státně nespolehlivých lidí.¹⁷⁹

5.4 Celkový vzhled oblasti

Mnoho obcí po celém Československu (a zvláště v oblasti při státní hranici ČSR) mělo problém se znatelným úbytkem obyvatel. V roce 1948 nebyly ještě dosídleny celé oblasti některých okresů (např. v horských a podhorských oblastech).¹⁸⁰ Takovouto podhorskou oblastí je i Verneřicko, jež leží v Českém středohoří (CHKO České středohoří se dělí dále na dva geomorfologické celky – Verneřické středohoří, pojmenované právě po obci Verneřice, která se zde nachází a Milešovské středohoří).¹⁸¹ Celková podoba celého pohraničí byla postupně zubem času negativně ovlivňována.

178 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 19.

179 *Verneřice 1945-1985*, MNV Verneřice a státní statek, 1985, s. 22

180 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 199.

181 Geoportál ČÚZK: Prohlížeč služba Esri ArcGIS Server - Geomorfologické jednotky ČR – 1998. ČÚZK [online], Praha, 2010 [poslední aktualizace 2020] [vid. 2021-04-07], dostupné z: [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(ul1apmflsne2vadplahtoqbnz\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=wms.AGS&metadataID=CZ-CUZK-AGS-GEOMORF&metadataXSL=metadata.sluzba&head_tab=sekce-03-gp&menu=3144](https://geoportal.cuzk.cz/(S(ul1apmflsne2vadplahtoqbnz))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=wms.AGS&metadataID=CZ-CUZK-AGS-GEOMORF&metadataXSL=metadata.sluzba&head_tab=sekce-03-gp&menu=3144).

Po únorovém převratu v roce 1948 bylo dokonce rozhodnuto, že se stovky samot a venkovských obcí zlikvidují a vymažou z map. Zpočátku probíhalo také odstraňování samostatných budov v jednotlivých obcích. Národní pozemkový fond nařídil v celém Československu zbourat celkem 34 280 objektů do konce roku 1948.¹⁸² Vzhled Verneřicka se začal také brzy po započetí procesů vysídlení a osídlení negativně měnit.

5.4.1 Domy, hospodářství, továrny a podniky

Opuštěné objekty domů, továren a podniků byly vyrabovány a pokud se jich neujal někdo v rámci národního správcovství, tak začaly postupně chátrat. Znamé jsou také příklady, kdy byly budovy postupně rozebírány na použitelný materiál.¹⁸³ Nejen budovy, ale také silnice a chodníky, začaly být čím dál tím více v dezolátním stavu – hlavní ulice (Příbramská), vedoucí středem Verneřic přes náměstí směrem na Příbram, byla dlážděna kostkami, které začaly být prorostlé plevelem, nedržely pospolitě a krajnice přestaly být zpevněné řadou výmolů a chybějícími částmi vozovky.¹⁸⁴ Z dobových fotografií je známo, že takovýto stav silnice byl ve Verneřicích ještě i v polovině 60. let 20. století¹⁸⁵, což ukazuje na dlouhodobou zaostalost obce.¹⁸⁶

Budovy se začaly stávat nebezpečnými pro místní obyvatelstvo – okenice visely z budov, omítka opadávala na okolní prostranství a dost často byla narušena už sama celková statika domu např. díky zatékající střeše. Takovéto objekty¹⁸⁷ dříve či později podlely demolicí.¹⁸⁸ Mírové náměstí ve Verneřicích přišlo také o část architektonicky cenné empírové zástavby¹⁸⁹ – např. v místech dnešního verneřického kulturního domu. Sutiny některých domů poté skončily jako podkladový stavební materiál pro výstavbu nového fotbalového hřiště ve Verneřicích (už podle oka je vidět, že dnešní fotbalové hřiště je vysoko položeno oproti okolnímu terénu).¹⁹⁰ Opuštěné byly také místní zemědělské usedlosti – v květnu v roce 1945 zde ve Verneřicích bylo 35 takovýchto

182 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 199.

183 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem.

184 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem.

185 Příloha č. 4.

186 Z foto archivu Městského úřadu Verneřice.

187 Příloha č. 5.

188 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

189 *Verneřice: oficiální stránky města* [online], 2013 [vid. 2021-04-06], dostupné z:

https://www.vernerice.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=18014&id=3054&n=historie%2Dverneric.

190 Rozhovor s pamětníkem L. Kadlečkem, ze dne 20. února 2021 ve Verneřicích

hospodářství o velikosti od 8 do 15 ha. V druhé polovině roku 1946 bylo obsazeno 28 z nich a v roce 1949 se jejich obsazenost ještě snížila.¹⁹¹

V obecní části Rychnov byla situace ještě dramatičtější – ze 197 zdejších domů se do národní správy dostalo jen 50 zemědělských hospodářství a několik živností (v září 1945 byly v rukou národních správců jen 2 živnosti). Zbylé opuštěné objekty chátraly – v polovině 50. let bylo v Rychnově evidováno 42% zdemolovaných a rozbitých budov a další postupně přibývaly. Mnoho nově přichozích zde přecházelo od domu k domu – každý z nich vyrabovali, občas při svém řádění i poničili a šli zase dál. Místní hospodáři a chovatelé dobytka byli zkoušeni mnoha útrapami – v obci nebyl například dostatek sena, a tak se místní rozhodli svůj dobytek krmit slámou z doškových střech opuštěných rychnovských objektů. Rychnov měl až tak nevalnou pověst, že v 50. letech bylo soukromým zemědělcům v ostatních částech okresu vyhrožováno tím, že pokud nebudou chtít vstoupit do jednotného zemědělského družstva, tak budou i s rodinou přestěhováni právě do Rychnova u Verneřic. Při součtu obyvatel Rychnova v roce 1950 byl zjištěn počet pouhých 164 lidí. V roce 1946 to bylo přitom ještě 256 lidí. Pod Rychnov spadala ještě v 50. letech 20. století malá osada jménem Malé Stínky. Na konci 50. let už ale toto místo bylo v tak dezolátním stavu, že se celá osada zbourala a zrušila.¹⁹²

5.4.2 Sakrální stavby

Mezi chátrající budovy patřily i místní kostely a svatostánky. Jak již bylo v práci zmíněno, tak jen na Verneřicku se nacházely 3 kostely, některé až ze začátku 18. století a několik menších kaplí a pomníků. Odsunem německého obyvatelstva z Československa, ve kterém bylo vystěhováno jen z litoměřické diecéze, pod kterou Verneřice spadaly, celkem 226 kněží¹⁹³ a proticírkevní politikou komunistického režimu¹⁹⁴ bylo přispěno ke ztrátě náboženských a církevních zvyklostí.¹⁹⁵ V 70. letech to došlo až do stádia zahájení demolicí těchto církevních objektů na Verneřicku. Okresní

191 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1, s. 17.

192 JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2000, č. 4, s. 20-21.

193 SMETANOVÁ, Eva, Jiří CAJTHAML a kol. *Akademický atlas českých dějin*. Praha, Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2574-6. s. 454.

194 VAŠKO, Václav. *Neumlčená: Kronika Katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-000-1. s. 230-251.

195 ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2. s. 197.

národní výbor v Děčíně nechal srovnat se zemí kostely v Rychnově a za Verneřicemi na kopci Gottesberg. V nejbližším okolí Verneřicka pak také byly odstřeleny kostely v Merbolticích, Valkeřicích a Nově Olešce v okrese Děčín a poté také v Mukařově a Touchořinách v okrese Litoměřice. Zničen měl být také kostel sv. Anny na náměstí ve Verneřicích, ale při projednávání MNV o osudu tohoto kostela si vzal slovo místní učitel, který navrhl využít prostory tohoto kostela jako lapidárium. Díky tomuto nápadu byl kostel sv. Anny ve Verneřicích vyškrtnut ze seznamu objektů k demolici.¹⁹⁶ Odstřel zbylých kostelů může být dodnes brán jako velká ztráta místního kulturního a historického dědictví a to jak s ohledem na architekturu, tak s ohledem na nevyčíslitelnou hodnotu místního genia loci.

5.4.2.1 Gottesberg

Jedním ze zrušených kostelů je kostel Nejsvětější trojice ve Verneřicích na kopci Gottesberg (německé pojmenování se dochovalo dodnes a mezi místními je aktivně používáno). Tento oficiální název svatostánku už není moc dnes mezi místními znám a kdykoliv se mluví o kostelu, jež stával na návrší u Verneřic, tak se automaticky řekne Gottesberg. Tento kostel byl velmi vyhledávaný mezi věřícími z Verneřic i okolí. Pravidelně se na toto návrší s kostelem konaly poutě, kdy sem přicházelo i několik stovek věřících.¹⁹⁷ S odsunem německého obyvatelstva bylo toto místo postupně zapomenuto a nevyužíváno. To vedlo až k odstřelu tohoto kostela (kostel už byl ve špatném stavu, kdy se na něm podepsalo rabování, ničení a částečné chátrání). Na kopci Gottesberg nestál jen kostel, ale také hostinec a poustevna.¹⁹⁸

V současné době je toto místo, nejen mezi místními, poměrně frekventovaně navštěvováno. Lidé z Verneřic a okolí zde dokonce pořádají různé akce (např. nejaktuálnější je hledání velikonočních vajíček zde ukrytých – podobnost s tradicí např. v Německu či Rakousku) a místo se dostává opět více do povědomí lidí. Podle vyprávění má vést od „Gottesbergu“ podzemní chodba až na náměstí ke kostelu sv. Anny. Byl údajně evidován dokonce případ, kdy se v okolí Gottesbergu vytvořila

196 *Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy v České republice* [online], 2021 [vid. 2021-03-31], dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=4223>.

197 Korespondence s pamětníkem H. Peissigem, ze dne 18. února 2021 v Liberci

198 Rozhovor s pamětníkem B. Kučerou, ze dne 10. ledna 2021 v Liberci

propadlina pod pasoucí se krávou, což má naznačovat jistou podporu teorie o podzemní chodbě. Žádný odborný výzkum ale tyto podzemní prostory nepotvrdil. Kopec je zarostlý stromy, u jejichž kořenů je dnes možné vidět pár zbytků základů kostela.¹⁹⁹

5.4.3 Hřbitov

Dalším chátrajícím místem s duchovní tematikou byl, a stále tak trochu je, verneřický hřbitov – ten je rozdělen dodnes na dvě části – výhradně německou a německo-českou. První ze zmíněných částí je oddělena bránou od zbytku českého hřbitova a dlouhou dobu sem byl volný přístup právě touto zamčenou bránou znemožněn. Proto část hřbitova, kde je pohřbené výhradně německé původní obyvatelstvo, začala zarůstat plevelem a náletovými dřevinami a náhrobky pozvolna chátraly.²⁰⁰ Lidé zde pohřbení zemřeli už během 19. století, na přelomu 19. a 20. století a také ještě zhruba v první polovině 20. let 20. století.²⁰¹ Je známo, že se některé kusy kamenů, jež byly součástí těchto hrobů (ne přímo náhrobky se jmény a daty narození a úmrtí nebožtíků), použily na různé stavební účely - například na stavbu hasičské nádrže ve Verneřicích v 60. letech.²⁰²

Na německo-české části hřbitova je několik desítek hrobů ještě německy mluvícího původního obyvatelstva, které zemřelo ve 30. letech a v první polovině 40. let 20. století (mezi těmito náhrobky jsou některá opravdu působivá díla tehdejších kameníků – vzhledově připomínají spíše rodinou hrobku a nepochybně si takovéto připomínky zemřelých mohla dovolit hlavně zdejší bohatší vrstva). Zbytek této části už tvoří náhrobky československých osídlenců a jejich potomků. V 90. letech a od počátku nového tisíciletí byla německá část hřbitova pravidelněji zpřístupňována (musely být vynaloženy finance a čas na likvidaci plevelu, aby bylo možné se k náhrobkům vůbec dostat).²⁰³ Tato doba skutečně ukázala, jak náhrobky a samotné prostory hrobů v podzemí utrpěly – v mnoha případech už nejde vůbec rozeznat, kdo je v tom místě pochovaný, kdy zemřel nebo zde se jedná ještě o náhrobek či je to jen povalený kus kamene, který byl například vytržen ze součástí nějakého jiného hrobu, když se tyto

199 Vlastní terénní průzkum

200 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem.

201 Zjištěno z náhrobních kamenů

202 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem.

203 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem.

kameny měly použít na jiné účely různě po obci²⁰⁴ (dodnes jsou v rohu této části hřbitova navršeny kusy těchto kamenů). V dnešní době je německá část hřbitova už úplně zpřístupněna (brána už se neuzamyká) a okolí náhrobků je udržováno, aby je znovu nepohltila příroda.

5.4.4 Železniční trať

Ve Verneřicích se dříve nacházela i železniční zastávka na trati Velké Březno – Úštěk, kdy verneřická stanice ležela na odbočce Lovečkovice – Verneřice.²⁰⁵ Trať se do Verneřic nechala zavést v roce 1890 a to hlavně kvůli okolnímu průmyslu (iniciátory zavedení železnice do Verneřic byli Julius Leon von Wernburg, zakladatel místní textilní továrny, a pivovarský sládek Josef Renftel. Po skončení 2. světové války a vysídlení německého obyvatelstva velmi rychle upadl místní průmysl a provoz tratě začal být ztrátový. Poslední vlak na této trati projel dne 27. května 1978.²⁰⁶

5.5 Zhodnocení oblasti Verneřicka z dnešního pohledu

Do současnosti je Verneřicko zásadně poznamenáno událostmi z druhé poloviny 40. let - odsunem původního německy mluvícího obyvatelstva a přistěhováním se nedostatečného množství československých občanů, kteří nebyli nejen v potřebné kvantitě, ale neměli ani patřičné vzdělání na udržení tehdejší vyšší průmyslové úrovně obce a bezesporu i vliv vývoje událostí po únoru 1948. Postupně zvyšující se zemědělský charakter oblasti (účelně podporovaný vládní komunistickou stranou) zapříčinil rychlejší úpadek zbylých průmyslových podniků a následně i menších živnostníků. Dodnes je Verneřicko oblastí spíše zemědělskou s několika málo průmyslově zaměřenými podniky. Místo opuštěných a chátrajících domů a objektů stojí dnes, např. podél Příbramské ulice a u výjezdu z Verneřic na Valkeřice, panelové domy a na náměstí ve Verneřicích byl vystavěn kulturní dům.

V obci se v posledních letech absolvovalo hned několik stavebních úprav – fasáda i vnitřní prostor kostela sv. Anny, fasáda mateřské i základní školy, zateplení

204 Příloha č. 6.

205 Rozhovor s H. Primusovu nad dobovými fotografiemi, ze dne 7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem.

206 *Město Verneřice* [online], 2013 [vid. 2021-04-05], dostupné z: <https://m.vernerice.cz/historie-zeleznicni-dopravy-ve-vernericich/d-3055>.

a fasáda panelových domů, proměna celkového vzhledu náměstí, rekonstrukce kanalizace a výstavba čističky vod v obecní části Loučky nebo proměna tzv. panelky (cesta za centrem obce vytvořena ze stavebních panelů) v asfaltobetonovou cestu, která je nyní vhodnější např. pro cyklisty či bruslaře na inline bruslích.

Poloha Verneřic se nachází na okraji hned několika správně-administrativních celků – u hranice Ústeckého kraje na pomezí s Libereckým krajem a na okraji okresu Děčín na pomezí s okresem Litoměřice a s okresem Česká Lípa. Toto okrajové umístění obce, poměrně odlehle od většího centra, dělá z oblasti periferii polohového typu.²⁰⁷ Obecně se ale Verneřicko v posledních letech snaží zviditelnit a zlepšit životní podmínky místních obyvatel – v rámci turismu je zde hojně navštěvována Bobří soutěska s vodopády, v obci se nachází ordinace obvodního lékaře, tři prodejny potravin, prodejna domácích potřeb a železářství, květinářství, 2 hospody, jídelna, ZŠ a MŠ, pobočka České pošty, kadeřnictví atd.

207 Vymezení periferních regionů v Česku 2011. *Atlas obyvatelstva.cz* [online], Praha, 2017 [vid. 2021-04-08], dostupné z: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/cs/vymezeni-perifernich-regionu-v-cesku-2011>.

Závěr

Konec 2. světové války přinesl po celé Evropě mnoho změn. Jednou z nich byly i několikamilionové přesuny obyvatel a v konečném důsledku změna struktury složení obyvatelstva několika evropských zemí. Jednou z nich byla i Československá republika, odkud bylo po válce (v letech 1945 a 1946) nuceně vysídleno, především do americké a sovětské okupační zóny v Německu, okolo 3 milionů lidí, kteří byli považováni za Němce. Během tohoto dvouletého procesu, během kterého přišlo území dnešní České republiky téměř o třetinu obyvatel, započal souběžně další přesun velké masy lidí, a to konkrétně osídlení nově uvolněného pohraničního prostoru ČSR. Příhraniční oblasti se měly osídlit lidmi z vnitrozemí státu, ale také reemigranty, kteří se začali postupně vracet ze zahraničí. Tito lidé zde měli začít nové životy a vybudovat zde fungující a prosperující společnost. Realita byla ale odlišná a všichni zúčastnění obou procesů si často procházeli velkými útrapami.

Výjimkou nebyla ani obec Verneřice na severu Čech, kde se odehrál jak odsun zdejšího německy mluvícího původního obyvatelstva, tak zde proběhlo i postupné znovuosídlení převážně Čechy a Slováky. Čtvrtý a poslední transport s německy mluvícími obyvateli Verneřic byl vypraven 15. července 1946, kdy bylo vysídleno zbývajících 776 verneřických „Němců“. Z původních starousedlíků mohlo zůstat jen několik málo rodin, především se statutem tzv. antifašistů. Celkem bylo z oblasti Verneřicka odsunuto do konce roku 1946 kolem 3 000 osob. V tomto součtu jsou započítány i osoby, které byly do Verneřic transportovány z jiných oblastí a čekaly zde na svůj další přesun za hranice ČSR. Po celou dobu státní snahy většinu československých „Němců“ odstěhovat za hranice, byli tito obyvatelé považováni za občany druhé kategorie.

Od poloviny května 1945 probíhalo na Verneřicku také už pozvolné osídlování novými přistěhovalci – první příchozí byli evidováni už 12. května 1945. Mnoho takto příchozích se ale ve zdejší oblasti nezdrželo a po lehkém nabytí majetku za pomoci drancování a ničení odcházeli dál nebo se vrátili např. zpět do vnitrozemí. Verneřice a přilehlé okolí se totiž nachází v těžko dostupné krajině, a proto o osídlení této oblasti nebyl moc velký zájem. Původní německy mluvící obyvatelstvo se muselo novým přistěhovalcům přizpůsobovat, dokud nebyli vysídleni – např. pokud přišel do obce

nový obuvník, tak původní „německý“ obuvník (pokud už nebyl vysídlen) mu musel uvolnit a přenechat veškerý svůj nemovitý majetek a většinu movitého majetku.

Obec Verneřice byla až do konce 2. světové války v květnu 1945 prosperující oblastí. Byly zde pracovní příležitosti pro místní občany, různorodá škála služeb i volnočasových aktivit. Verneřice byly jak administrativním centrem, tak i centrem kulturním a církevním. Avšak po konci války začal přerod, který měl pro tuto oblast velké a trvalé následky v negativním slova smyslu. Vysídlením původního německy mluvícího obyvatelstva přišla verneřická oblast o více jak polovinu svých obyvatel. Odešla pracovní síla, a to ať už vysoce kvalifikovaná či např. zemědělství a tovární dělníci. Nově přichozích Čechů, Slováků či jiných Slovanů do Verneřic nebylo ani dostatečné množství ani neměli potřebné znalosti a odbornost. Verneřice leží v těžko dostupném terénu, který není snadné zásobovat, a proto o osídlení této oblasti nebyl na rozdíl od jiných částí okresu moc velký zájem. Někteří lidé, kteří se nakonec rozhodli na Verneřicko přijít a zkusit zde žít, odcházeli po nějaké době buď dál nebo se vraceli do vnitrozemí, protože podmínky pro život zde byly velmi náročné (nedostatečné zásobování potravinami, uhlím, surovinami pro výrobu a zbožím kvůli přírodním podmínkám a stavu vozovky, velká vzdálenost do nejbližšího většího města, kde by se lidé mohli např. nechat ošetřit lékařem, špatná silniční infrastruktura, nedostatek pracovní síly atd.). Mnoho zdejších malých podniků a živností zaniklo ihned po odsunu německého obyvatelstva, protože je zkrátka neměl kdo převzít. Větší podniky typu místní pivovar, pila či mlékárna udržely svůj provoz s velkými obtížemi (i ony nakonec ale svou činnost omezily nebo úplně zastavily). V obci zůstalo také mnoho objektů, které po vydrancování a poničení byly neobydlené a nijak se nevyužívaly, a tak začaly chátrat. Noví hospodáři, kteří vykonávali zemědělskou činnost byli zatíženi povinným odvodem kontingentů, které byly neúměrně velké a náročné je splnit. Za nesplnění navíc hrozily hospodářům tresty i v podobě odnětí svobody.

Úpadek Verneřicka pokračoval i po únoru 1948, kdy komunistická vláda se svou státní politikou navíc úpadek Verneřic ještě umocnila a urychlila. Proticírkevní politika spolu s odsunem místních starousedlíků zapříčinila ztrátu církevních a náboženských zvyklostí – zdejší kostely a kaple začaly chátrat. V 70. letech bylo rozhodnuto o odstřelu většiny z nich. Komunistická strana Československa nepodporovala také malé a soukromé živnosti, a proto nechala většinu z nich úplně zavřít a zrušit. To z Verneřic

udělalo ještě více primárně zemědělskou oblast. Zemědělství začalo být postupně komunisty přetvářeno do kolektivního zemědělství. Zakládala se JZD, kam byli nuceni zemědělci převést svůj majetek, který jim byl přidělen po válce. Výlučně zemědělský charakter obce přispíval dále k úpadku oblasti – např. železniční trať vedoucí do Verneřic se přestala využívat pro zásobování zdejších výrobních podniků, a tak byl provoz postupně omezován až byla železniční stanice ve Verneřicích zrušena. Silniční síť i neobydlené budovy byly v čím dál tím horším stavu. V 60. letech začalo docházet už k úplným demolicím objektů.

Na téma této bakalářské práce by se dalo navázat dalším výzkumem – např. tématem zakládání JZD v oblasti Verneřicka, jak podrobně probíhala místní kolektivizace a její případné porovnání s okolními obcemi či okresy, protože JZD ve Verneřicích kvůli odporu místních vzniklo až poměrně později. Oficiálně se také uvádí, že odsun německy mluvícího obyvatelstva z Československa probíhal v letech 1945 a 1946, avšak zajímavým tématem může být, zde se nedovršil odsun zbytku „Němců“, kteří tu oficiálně mohli jinak zůstat, až po událostech v únoru v roce 1948.

Seznam použitých zdrojů

Prameny

Archivy

Archiv fotografií Městského úřadu Verneřice

Osobní archiv JUDr. Anny Janákové

Osobní archiv Heleny Primusová

Osobní archiv Horsta Peissiga

Osobní archiv Jana Faráře

Státní okresní archiv v Děčíně

Rozhovory

Rozhovor s JUDr. Annou Janákovou (14. listopadu v Litoměřicích)

Rozhovor s Bohuslavem Kučerou (10. ledna 2021 v Liberci)

Rozhovor s Helenou Primusovou (7. listopadu 2020 v Ústí nad Labem)

Rozhovor s Horstem Peissigem (15. prosince 2020 v Liberci)

Rozhovor s Ing. Františkem Kudrnáčem (14. listopadu v Liberci)

Rozhovor s Jiřinou Kuklovou (4. července 2020 ve Verneřicích)

Rozhovor s Ludvíkem Kadlečkem (20. února 2021 ve Verneřicích)

Literatura

BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Praha, Argo, 2012.
ISBN 978-80-257-0605-3.

CUHRA, Jaroslav, Jiří ELLINGER a kol.: *České země v evropských dějinách*.
Praha, Litomyšl, Paseka, 2006. ISBN 80-7185-794-7

- ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2005. ISBN 80-7204-419-2
- DVOŘÁK, Tomáš, David KOVAŘÍK a Adrian VON ARBURG: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská, 2010. ISBN 978-80-86488-70-7
- FAJMON, Hynek, Kateřina HLOUŠKOVÁ a kol.: *Konec soužití Čechů a Němců v Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-065-9.
- FERŤEK, Tomáš, Ivan DEJMAL a Miroslav BAŠE: *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Český les, 2006. ISBN 80-86125-75-2.
- FROMMER, Benjamin: *Národní očista – Retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.
- GLASSHEIM, Eagle: *Očista česko-slovenského pohraničí*. Praha, Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3045-0
- MRŇKA, Jaromír: *Limity lidskosti: Politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944-1946*. Praha: Ústav pro výzkum totalitních režimů, 2019. ISBN 978-80-88292-31-9.
- PAŽOUT, Jaroslav, Kateřina PORTMANN (eds): *„Nechtění“ spoluobčané: Skupiny obyvatel perzekvovaných či marginalizovaných z politických, národnostních, náboženských i jiných důvodů v letech 1945-1989*. Praha, Liberec, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-7494-421-5
- ROUBAL, Ondřej: *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. Praha, Kamil Mařík - Professional Publishing, 2013. ISBN 978-80-7431-130-7
- SCHOLL-SCHNEIDER, Sarah, Miroslav SCHNEIDER, Matěj SPURNÝ: *Sudetské příběhy: vyhnanci, starousedlíci, osídlenci*. Praha: Antikomplex, 2010. ISBN 978-80-904421-0-8.

- SMETANOVÁ, Eva, Jiří CAJTHAML a kol. *Akademický atlas českých dějin*. Praha, Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2574-6
- SPURNÝ, Matěj: *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha, Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9.
- STANĚK, Tomáš: *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. ISBN 80-85241-29-3
- VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-045-8.
- VANĚK, Miroslav a kol.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.
- VAŠKO, Václav. *Neumlčená: Kronika Katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha, Zvon, 1990. ISBN 80-7113-000-1
- VESELÝ, Martin: *Hvězdy nad Krušnohořím: Letecká válka nad severozápadními Čechami 1944-1945*. Praha, Naše Vojsko, 2005. ISBN 80-206-0793-5
- VON ARBURG, Adrian, Tomáš STANĚK (ed.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951 – Češi a Němci do roku 1945*. Středokluky: Zdeněk Susa. 2010. ISBN 978-80-86057-66-8.
- VON ARBURG, Adrian, Tomáš STANĚK: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Duben-srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. Středokluky, SUSA, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2
- WIEDEMANN, Andreas: *"Pojď s námi budovat pohraničí!"*. Praha, Prostor 2016. ISBN 978-80-7260-337-4
- ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě 1938-1945*. Praha, Argo, 2001. ISBN 80-7260-055-9.

Tisk

JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2001, č. 1

JOZA, Petr: Verneřicko v letech 1945-1990, *Děčínské vlastivědné zprávy*, 2000, č. 4

Internetové zdroje

BARCUCH, Antonín a spol.: *Metodologický pokyn č. 1/2018 k archivnímu zpracování fondů typu „národní výbor“* [online], 29. 01. 2018 [vid. 2021-06-01, dostupné z: [file:///Users/romanaprimusova/Downloads/Metodick%C3%BD_pokyn_%C4%8D._1-2018%20\(2\).pdf](file:///Users/romanaprimusova/Downloads/Metodick%C3%BD_pokyn_%C4%8D._1-2018%20(2).pdf)

Český statistický úřad: *Počet obyvatel podle výsledků sčítání od roku 1869 v obcích vybraného SO ORP* [online], [vid. 2021-03-19], dostupné z:

<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup->

Geoportál ČÚZK: Prohlížeč služba Esri ArcGIS Server - Geomorfologické jednotky ČR – 1998. *ČÚZK* [online], Praha, 2010 [poslední aktualizace 2020] [vid. 2021-04-07], dostupné z:

[https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(1apmflsne2vadplahtoqbnz\)\)/Default.aspx](https://geoportal.cuzk.cz/(S(1apmflsne2vadplahtoqbnz))/Default.aspx)

Josef Mužík vykopal hrob. *Českolipský deník.cz* [online], 24. října 2007 [vid. 2021-03-15], dostupné z:

https://ceskolipsky.denik.cz/zpravy_region/muzik_20071024.html.

KLINOVSKÝ, Petr: The Verneřice Putsch, in: *Securitas Imperii* [online], roč. 18, 2019, č. 2, s. 88-123, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů, [vid. 2021-3-16]. ISSN 1804-1612. Dostupné z:

https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2019/09/SI_35_s88-123.pdf

Město Verneřice [online], 2013 [vid. 2021-03-21], dostupné z:

<https://m.vernerice.cz/historie-verneric/d-3054>

Památník Terežín Malá pevnost [online], 2017 [vid 2021-03-15], dostupné z:

<https://www.pamatnik-terezin.cz/mala-pevnost>

Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy v České republice [online], 2021 [vid. 2021-03-31], dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=4223>

Soudobé dějiny: Komplex odsunu [online]. Roč. 12, 2005, č. 3-4. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, [vid. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://sd.usd.cas.cz/contents/sod/2005/03.pdf>

Spolek pro vojenská pietní místa [online], 2014 [vid. 2021-03-12], dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3790-vernerice/>.

ŠRÁMKOVÁ, Gabriela: *Teorie sebevražd* [online]. Brno, 2015 [vid. 2021-04-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/fhw1r/Teorie_sebevrazd.pdf. Závěrečná práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Mgr. Zdeněk Hons

Vymezení periferních regionů v Česku 2011. *Atlas obyvatelstva.cz* [online], Praha, 2017 [vid. 2021-04-08], dostupné z: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/cs/vymezeni-perifernich-regionu-v-cesku-2011>.

Přílohy

Příloha č. 1: Obchod s obuví ve Verneřicích, vlastněný německými starousedlíky - Bata Filiale (osobní archiv H. Peissiga)

Příloha č. 2: Fotografie z místních masopustů pořádané původním převážně německy mluvícím obyvatelstvem (z osobního archivu H. Peissiga)

Příloha č. 3: Potravinový lístek z Verneřic z roku 1946 (osobní archiv J. Faráře)

Příloha č. 4: Pohled na Příbramskou ulici v roce 1965 - na ceduli, zhruba uprostřed fotografie, je napsáno: Řidiči pozor (...) Jed'te opatrně! (Z foto archivu Městského úřadu Verneřice)

Příloha č. 5: Demolice domu č. 10 na náměstí ve Verneřicích v roce 1963

Příloha č. 6: Dnešní pohled na část verneřického hřbitova, kde jsou výhradně hroby německy mluvících původních obyvatel (Vlastní fotografie - pořízena v listopadu 2020)

Příloha č. 1: Obchod s obuví, vlastněný německými starousedlíky - Bata Filiale (osobní archiv H. Peissiga)

Příloha č. 2: Fotografie z místních masopustů pořádané původním převážně německy mluvícím obyvatelstvem (z osobního archivu H. Peissiga)

Příloha č. 3: Potravinový listek z Verneřic z roku 1946 (osobní archiv J. Faráře)

Verneřice 1965.

Příloha č. 4: Pohled na Příbramskou ulici v roce 1965 - na ceduli, zhruba uprostřed fotografie, je napsáno: Řidiči pozor (...) Jeďte opatrně! (Z foto archivu Městského úřadu Verneřice)

Demolice č.p. 10 na náměstí, rok 1963.

Příloha č. 5: Demolice domu č. 10 na náměstí ve Verneřicích v roce 1963

Příloha č. 6: Dnešní pohled na část verneřického hřbitova, kde jsou výhradně hroby německy mluvících původních obyvatel (Vlastní fotografie - pořízena v listopadu 2020)